

**SEKSUEEL GRENSOVERSCHRIJDEND
GEDRAG BINNEN
VRIJWILLIGERSORGANISATIES**

SEKSUEEL GRENSOVERSCHRIJDEND GEDRAG BINNEN VRIJWILLIGERSORGANISATIES

Dit onderzoek is gefinancierd door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie

Utrecht, juli 2009

Auteurs:

Stans de Haas

Marianne Cense

Jenneke van Ditzhuijzen

Willy van Berlo

Projectnummer: SGI047

© 2009 WODC, alle rechten voorbehouden

Dankwoord

Allereerst willen wij diegenen bedanken die het mogelijk hebben gemaakt de informatie te verzamelen die nodig was om inzicht te krijgen in de aard en omvang van bekend geworden gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag in vrijwilligersorganisaties, en in de maatregelen die ten aanzien daarvan worden genomen. En daarnaast naar alle vrijwilligers en ouders die de tijd hebben genomen een vragenlijst over soms gevoelige onderwerpen in te vullen. Ook danken wij alle vrijwilligers, ouders, beleidsmedewerkers, stafmedewerkers, projectcoördinatoren, vertrouwenscontactpersonen en managers die hebben meegewerkt aan de interviews.

Onze dank gaat daarnaast uit naar de leden en voorzitter van de begeleidingscommissie. Met hun positieve, kritische en pragmatische instelling hebben zij een waardevolle bijdrage geleverd aan het onderzoek. In de begeleidingscommissie hebben zitting genomen:

prof. dr. D.J. Korf (voorzitter), Universiteit van Amsterdam, Criminologisch Instituut Bonger;

mr. M.P.P.M. Merx, Ministerie van Justitie, Directie Sanctie- en Preventiebeleid;

drs. J.M.H. Lucassen, WJH Mulier Instituut;

drs. A. ten Boom / drs. R. Aykaç, Ministerie van Justitie, WODC;

drs. P.C.M. Moget, NOC*NSF;

dr. M.C. Timmerman, Rijksuniversiteit Groningen;

dhr. J.M. van Oosten, Scouting Nederland.

Voor de praktische uitvoering van de dataverzameling danken wij de medewerkers van Stratus BV. Naast de auteurs hebben aan dit onderzoek meegewerkt: Fenneke Blom, Mechtild Höing, Hans Kruijer, Laura van Lee, Esma Linnemann en Ciel Wijsen. We zijn hen zeer erkentelijk voor hun bijdrage.

Namens de auteurs,

Stans de Haas, projectleider, Rutgers Nisso Groep

Samenvatting

In het verleden zijn enkele gevallen van seksueel misbruik van kinderen en jongeren door vrijwilligers in het nieuws geweest. Dit heeft geleid tot maatschappelijke onrust en de roep om overheidsbemoeienis. Daarnaast hebben deze gevallen geleid tot de vraag om onderzoek naar de omvang en aard van deze problematiek en naar maatregelen die worden genomen. Doel van dit onderzoek was inzicht te krijgen in de aard en omvang van bekend geworden gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag in vrijwilligersorganisaties voor kinderen en jongeren, en in de preventieve en curatieve maatregelen die ten aanzien van seksueel grensoverschrijdend gedrag worden genomen.

Voor dit onderzoek zijn 13 landelijke beleidsmedewerkers van tien vrijwilligersorganisaties geïnterviewd en zijn beleidsstukken van tien landelijke koepels en bonden geanalyseerd. Deze tien koepels dienden als afspiegeling van het vrijwilligerswerk voor kinderen en jongeren in Nederland. Er is getoetst of deze koepels wat betreft de belangrijkste uitkomstmaten van deze studie onderling voldoende vergelijkbaar waren. Dit bleek het geval te zijn. Een voorbeeld: alle koepelorganisaties melden dat er weinig behoefte aan informatie bestaat bij lokale afdelingen. Ook lokale afdelingen geven dit signaal, vooral als er sprake is van een lage risico-inschatting. De risicoperceptie bepaalde ook bij ouders en vrijwilligers of men behoefte heeft aan informatie of dat men het al snel 'ballast' vindt om hierover geïnformeerd te worden. Deze uitkomsten stonden los van de verschillen tussen de koepelorganisaties. Daarnaast is voorafgaand aan de analyses gecontroleerd of de kwantitatieve resultaten verschillen tussen de koepels en bonden. Dit was niet het geval, daarom kunnen we er vanuit gaan dat de inzichten die in dit rapport gepresenteerd worden ook van toepassing zijn op de koepels en bonden die niet aan dit onderzoek hebben meegedaan. Naast de interviews met de landelijke koepels, hebben 43 coördinatoren van lokale afdelingen, 93 vrijwilligers en 102 ouders vragenlijsten ingevuld. Met een deel van de vrijwilligers en ouders zijn daarnaast diepte-interviews gehouden. Aanvullend zijn data gebruikt van een bevolkingsonderzoek naar seksualiteit en relaties, waaraan 3145 mannen en 3283 vrouwen tussen de 15 en 70 jaar hebben deelgenomen.

De respons bij de lokale afdelingen was 12%, bij de vrijwilligers en ouders was dit respectievelijk 24% en 22%. Bij het bevolkingsonderzoek was de respons 20%. De lage respons is de belangrijkste beperking van dit onderzoek. Het gebruik van de verschillende informatiebronnen komt de betrouwbaarheid van het onderzoek ten goede.

Dit onderzoek heeft antwoorden op een vijftal onderzoeksvragen opgeleverd. Deze resultaten kunnen als volgt samengevat worden.

Hoeveel mannen en vrouwen uit de Nederlandse bevolking hebben als kind seksueel grensoverschrijdend gedrag meegemaakt binnen de setting van een vrijwilligersorganisatie?

- Uit secundaire analyses op de data van de bevolkingsstudie bleek dat bij benadering 3 op de 2.000 mannen en 10 op de 2.000 vrouwen voor hun 16^e te maken hebben gehad met seksueel misbruik door een bekende van de sportclub of vrijetijdsvereniging. Door de lage respons en doordat niet is gevraagd naar seksuele intimidatie (ongewenste seksuele opmerkingen zijn buiten beschouwing gelaten) en eveneens niet naar verschillende vormen van dwang, moeten deze cijfers als ondergrens worden beschouwd.

Wat is de aard en omvang van bekend geworden gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen het vrijwilligerswerk?

- Bij de helft van de koepels en bonden worden meldingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag centraal geregistreerd. Een minderheid van de lokale afdelingen registreert meldingen.
- Landelijke koepels en bonden en lokale coördinatoren krijgen weinig meldingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag jegens minderjarigen. Waarschijnlijk worden niet alle gevallen gemeld.
- Seksueel grensoverschrijdend gedrag komt in verschillende vormen voor. Ongewenste seksueel getinte opmerkingen komen het vaakst voor.
- Volgens relatief veel respondenten die bekend waren met een geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag, was de pleger een man of jongen. Daarnaast dachten relatief veel van deze respondenten dat de pleger een vrijwilliger was en niet een ouder, een andere volwassene of een minderjarig lid.
- Volgens relatief veel respondenten die bekend waren met een geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag, was het slachtoffer een meisje.

Welke maatregelen nemen de organisaties in de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag en de preventie ervan?

- Koepels en bonden die een meldpunt hebben, betrekken verschillende partijen om gezamenlijk tot een oplossing te komen. Bij koepels die geen meldpunt hebben, is de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag niet centraal geregeld. De verantwoordelijkheid ligt dan bij de lokale afdelingen. Lokale afdelingen ondernemen niet altijd stappen. Als ze dat wel doen, wordt het gedrag meestal besproken met de (vermeende) dader of het slachtoffer.
- Of koepels en bonden beleid hebben, lijkt samen te hangen met de risicoperceptie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. De meeste koepels en bonden hebben beleid. Dit is meestal in de vorm van een protocol (waarin staat hoe te handelen bij gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag), eventueel aangevuld met ander beleid. Van de lokale afdelingen heeft een meerderheid enige vorm van beleid.
- Het ontbreken van een protocol, vertrouwenspersonen of een meldpunt wordt door landelijke beleidsmedewerkers als knelpunt ervaren. Daarnaast is er volgens deze sleutelfiguren bij lokale afdelingen weinig draagvlak voor het implementeren van beleid. Dit ervaren deze sleutelfiguren als knelpunt.
- De koepels en bonden die al beleid hebben op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag, zijn het meest geneigd om hun beleid uit te breiden of te verbeteren. De koepels en bonden die geen beleid hebben, hebben geen plannen voor het ontwikkelen van beleid.

Hoe verloopt de communicatie met ouders en vrijwilligers?

- Koepelorganisaties stimuleren op verschillende manieren dat lokale afdelingen hun verantwoordelijkheid nemen rond seksueel grensoverschrijdend gedrag. Er zijn koepels die zich beperken tot het vernoemen van het protocol en gedragsregels op de website en in een handboek. Lokale afdelingen moeten dan verder zelf om informatie vragen. Er zijn ook koepels die het onderwerp wel actief onder de aandacht brengen, bijvoorbeeld door spellen en training aan te bieden waarmee lokale afdelingen het onderwerp bespreekbaar kunnen maken onder leden en vrijwilligers. Sommige koepels en bonden hebben als strategie om het onderwerp in te bedden in een breder thema, zoals sociale veiligheid.

- De lading van het onderwerp, angst voor wat het oproept en de afstand tot lokale afdelingen zijn knelpunten in communicatie. Ook het verloop onder vrijwilligers en gebrek aan specifieke deskundigheid belemmeren de communicatie.
- Coördinatoren, vrijwilligers en ouders blijken niet goed op de hoogte van beleid. Men kent het preventieve beleid (gedragsregels, protocol, voorlichting) meestal niet en weet ook veelal niet of de lokale afdeling of koepelorganisatie beleid heeft als zich seksueel grensoverschrijdend gedrag voordoet.
- Vrijwilligers en ouders hebben een beperkte behoefte aan communicatie over dit onderwerp. Ze willen graag weten dat de lokale afdeling/koepelorganisatie de zaken goed heeft geregeld en waar men terecht kan als er iets aan de hand is. Omdat de behoefte aan communicatie vrij laag is, is men over het algemeen tevreden over wat er nu geboden wordt.

In welke mate is er draagvlak voor maatregelen?

- Aan de ene kant vinden coördinatoren, vrijwilligers en ouders maatregelen belangrijk, aan de andere kant wil men niet te veel regels.
- Vrijwilligers en ouders hanteren een vergelijkbare definitie van grensoverschrijdend gedrag. Elementen in deze definitie zijn: beleving slachtoffer (als ongewenst), type gebeurtenis (seksueel getinte opmerkingen of intieme aanrakingen), type gedrag van de pleger (onnodige aanrakingen, bewust geïnitieerd) en machtsmisbruik. De grenzen tussen gewenst en ongewenst gedrag zijn niet altijd duidelijk. De term seksueel grensoverschrijdend gedrag blijkt verschillende associaties op te roepen (van onschuldig stoeigedrag tot relaties tussen vrijwilliger en jongere en seksueel misbruik). Deze associaties beïnvloeden de wensen en het draagvlak voor te voeren beleid.
- Zowel op landelijk als op lokaal niveau is er draagvlak voor de maatregelen die door de Minister van Justitie zijn voorgesteld, zoals een zwarte lijst, landelijke richtlijnen hoe te handelen bij een incident, en landelijke gedragsregels. Over de noodzaak en het nut van het verplicht stellen van de Verklaring Omtrent Gedrag zijn de meningen verdeeld.

Op basis van de verschillende bevindingen kan geconcludeerd worden dat het risico voor kinderen en jongeren op seksueel grensoverschrijdend gedrag door meerderjarige vrijwilligers beperkt is. Als kinderen of jongeren slachtoffer worden van seksueel grensoverschrijdend gedrag zijn daders bijvoorbeeld vaker buurtgenoten dan bekenden uit het vrijwilligerswerk. Onderzoek binnen andere organisaties of settings (zoals de werkvloer, school, of topsport) leveren vaak hogere percentages op dan we in het huidige onderzoek hebben gevonden. Een mogelijk streefgetal is nul incidenten. De prevalentie cijfers die in dit onderzoek zijn gevonden, zijn hoger dan dat streefgetal.

Op dit moment hebben nog niet alle vrijwilligersorganisaties beleid. Preventief beleid, een klachtenregeling, een meldpunt, vertrouwenspersonen, en voorlichting en training zijn nog niet bij alle vrijwilligersorganisaties geïmplementeerd. Wel heeft de meerderheid een protocol, maar ouders en vrijwilligers zijn hiervan in het algemeen niet goed op de hoogte. Het draagvlak voor landelijke maatregelen is vrij groot, alhoewel daarbij de kanttekening wordt gemaakt dat men niet te veel regels wil. Dit zou ten koste zou gaan van de spontaniteit en toegankelijkheid van het vrijwilligerswerk. Of men maatregelen nodig vindt, hangt samen met de risicoperceptie: beleidsmedewerkers, ouders en vrijwilligers die denken dat seksueel grensoverschrijdend gedrag nauwelijks voorkomt, vinden beleid en communicatie minder noodzakelijk. Dit laat onverlet dat communicatie over maatregelen de effectiviteit van deze maatregelen ten goede komt, ook als ouders en vrijwilligers niet om informatie vragen.

Summary

Sexually-intimidating behaviour and sexual abuse within volunteer organisations

In the past, the media reported some incidents of children and youngsters who were sexually abused by volunteers. This has led to a certain amount of social unrest and a need for governmental intervention. In addition, these cases have led to a need for research into the full extent and nature of the problem, as well as the measures that are being taken. This study aims to gain insight into the number and nature of known cases of sexually-intimidating behaviour and sexual abuse, as well as in the measures taken by organizations to prevent sexually-intimidating behaviour and sexual abuse.

For the purpose of this study 13 national policy advisers from 10 national volunteer organizations were interviewed and policy papers from 10 national organisations were collected and analyzed. These 10 organizations were selected since they generally represent Dutch volunteer organizations for children and youngsters. We tested whether these organizations were sufficiently similar. This appeared to be the case. An example: all national volunteer organizations report that the local departments have little need for information. This was confirmed by the local departments, especially when the perception of risk was low. The perception of risk was also related to need of information among volunteers and parents. These results were unrelated to the differences between national volunteer organizations. In addition, we checked whether there were differences between the national volunteer organizations as regards to the quantitative results. It appeared that there were no differences between these organizations on the questionnaire items. Therefore it can be assumed that the results of this research are also applicable to other volunteer organizations. In addition to the interviews with national policy advisers, 43 coordinators of local departments, 93 volunteers and 102 parents were requested to complete questionnaires. We had in-depth interviews with a selected number of volunteers and parents. Additionally, data were used from a demographic study on sexuality and relationships. In this study 3,145 men and 3,283 women participated, between 15 to 70 years of age.

The response from the local departments was 12%, among volunteers and parents this was 24% and 22% respectively. In the demographic study the response was 20%. The low response was the most important limitation of this research. However, the use of different sources of information had a positive effect on the reliability of the study.

This study has resulted in answers to five research questions, which can be summarized as follows:

How many Dutch men and women have experienced sexually-intimidating behaviour or sexual abuse in the context of a volunteer organization?

- Secondary analyses on the data of the demographic study revealed that approximately three out of every 2,000 men and ten out of every 2,000 women experienced sexual abuse before the age of 16, perpetrated by an acquaintance from a sports club or other leisure club. Because of the low response rate, due to sexual harassment being beyond the scope of the demographic study and because we did not include different types of coercion in the questionnaire, these figures need to be considered as a lower limit.

How many cases of sexually-intimidating behaviour and sexual abuse are known in volunteer organizations and what are the characteristics of these cases?

- Half of the national volunteer organizations register reports of sexually-intimidating behaviour and sexual abuse. At a local level reports are usually not registered.
- National volunteer organizations and local coordinators receive few reports of sexually-intimidating behaviour and sexual abuse. Probably not all cases are reported.
- Different types of sexually-intimidating behaviour and sexual abuse do occur. However, unwanted sexual remarks are most prevalent.
- Some respondents knew children or youngsters who were confronted with sexually-intimidating behaviour and sexual abuse. According to most of these respondents, perpetrators were male. In addition, relatively many respondents thought that the perpetrator was a volunteer and not a parent, an adult or a minor.
- Furthermore, according to most of these respondents, victims were girls.

Which measures are implemented by volunteer organizations to prevent sexually-intimidating behaviour and sexual abuse?

- National volunteer organizations that register complaints usually try to find a solution with all the relevant key people involved. This procedure is uncommon in national volunteer organizations that do not register complaints. In these organizations, local departments are responsible. Local departments do not always act upon complaints, but if they do, intimidating behaviours are usually discussed with the accused perpetrator or with the victim.
- Whether national volunteer organizations have policies seems to be associated with the perception of risk of sexually-intimidating behaviour and sexual abuse. Most national volunteer organizations have policies: usually a protocol. Most have at least some policies in the local departments.
- National policy advisers regard the absence of a protocol, confidential advisers, or a complaints office as an impediment. According to the national policy advisers there is little support for policies at local level, which is also regarded as an obstacle.
- National volunteer organizations that have already implemented policies to prevent sexually-intimidating behaviour and sexual abuse are more inclined to develop new policies, compared to volunteer organizations without policies.

How are volunteers and parents informed?

- National volunteer organizations apply several strategies to stimulate local initiatives to prevent sexually-intimidating behaviour and sexual abuse. Some national volunteer organizations only mention their protocol or behavioural rules on their website or in their manual. In these cases local departments need to request information. Other national volunteer organizations actively communicate this topic, for example by promoting games or training, where local departments can discuss this topic with members and volunteers. Some national volunteer organizations use the strategy of embedding the topic in a broader theme, such as social safety.
- Communication is hampered by the taboo of sexually-intimidating behaviour and sexual abuse and by high turnover rates among volunteers. National policy advisers fear the negative effects of communication. In addition, alliances between national volunteer organizations and local departments are not always strong, which also hampers communication.

- Local coordinators, volunteers and parents are not well informed about national policies. They are usually unaware of preventive policies such as behavioural rules, protocols and information. Also, the resources available in cases of sexually-intimidating behaviour or sexual abuse are not widely known.
- Volunteers and parents have a limited need for information on this topic. They want to know whether the local department or the national volunteer organization is well prepared. They also want to know where to report incidents. Because the need for information is limited, volunteers and parents are confident with the state of affairs at the moment.

Is there support for measures?

- On the one hand, local coordinators, volunteers and parents regard measures as important. On the other hand, they do not want too many rules.
- Volunteers and parents define sexually-intimidating behaviour or sexual abuse similarly. Elements of this definition are victims' appraisal (as unwanted), nature of the experience (verbal or physical), behaviour of the perpetrator (intentional or not), and abuse of power. The boundaries between wanted and unwanted behaviour are not always clear. Defining sexually-intimidating behaviour or sexual abuse conjures up different associations (from innocent horseplay to relationships between volunteers and minors, and sexual abuse). These associations influence the amount of support for measures to be taken.
- There is support for the measures that are proposed by the Minister of Justice both at national and local level, such as a black list of perpetrators, a national protocol, and national behavioural rules. Opinions on the need and necessity of a Declaration of Behaviour are divided, however.

From the various research findings we can conclude that children and youngsters only run a small risk of being sexually abused or being confronted with sexually-intimidating behaviour by an adult within the setting of a volunteer organisation. If children and youngsters experience sexually-intimidating behaviour or sexual abuse, perpetrators are for example more often neighbours than acquaintances from sports clubs or others leisure clubs. Research in other contexts (e.g. at work, school or in professional sports) usually reveals higher prevalence figures than we have found in the present study. However, if one aims at zero reports in volunteer organizations, the figures that were found in this study may be considered as high.

Currently, not all volunteer organisations have policies. Preventive policies, complaint procedures, confidential advisers, and information and training are not widely implemented. The majority, however, have a protocol at their disposal. However, neither parents nor volunteers are well informed about this. The support for national measures is fairly good, though application of too many rules is discouraged because it would detract from the quality of voluntary work. Whether one wishes to take further measures all depends on perception of risk: policy advisers, parents and volunteers who believe that sexual-intimidating behaviour and sexual abuse rarely occur, do not feel strongly about the need for policy and communication. However, that does not change the fact that communication about measures may increase the effectiveness of these measures, even if the parents and volunteers do not request information.

Inhoudsopgave

1	Introductie	1
1.1	Aanleiding van het huidige onderzoek	1
1.2	Afbakening en definities	1
1.3	Overzicht van relevante literatuur	3
1.4	Doelstelling en onderzoeksvragen	6
2	Onderzoeksopzet	9
2.1	Methoden	9
2.2	Steekproef	10
2.3	Dataverwerking en analyse	15
3	Resultaten	17
3.1	Prevalentie van seksueel misbruik in de Nederlandse bevolking	17
3.2	Bekende gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag	18
3.3	Aanpak en preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag	22
3.4	Communicatie over seksueel grensoverschrijdend gedrag	28
3.5	Draagvlak voor maatregelen	33
4	Discussie en conclusies	41
4.1	Onderlinge vergelijkbaarheid van de koepels en bonden	41
4.2	Prevalentie van seksueel misbruik in de Nederlandse bevolking	41
4.3	Bekende gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag	42
4.4	Aanpak en preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag	43
4.5	Communicatie over seksueel grensoverschrijdend gedrag	43
4.6	Draagvlak voor maatregelen	44
4.7	Algemene conclusie	45
	Referenties	47
	Bijlagen	49
	Bijlage 1. Overzicht van concepten	51
	Bijlage 2. Incidenten en maatregelen die door de vrijwilligers en ouders in de interviews zijn genoemd	55
	Bijlage 3. Vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag (rangorde)	57
	Bijlage 4. Overzicht van landelijke beleid inzake preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag en aantal koepels en bonden dat bepaald doel heeft geformuleerd (N)	59

1 Introductie

1.1 Aanleiding van het huidige onderzoek

Seksueel grensoverschrijdend gedrag is een probleem van alle tijden en samenlevingen, en kent vele verschijningsvormen. In veel gevallen is het schadelijk voor de slachtoffers. Zij kunnen last krijgen van verschillende psychosociale klachten, zoals schaamte, een laag zelfbeeld of verlies van zelfvertrouwen, angstklachten, depressieve klachten, posttraumatische stresstoornissen, en een verstoorde seksualiteitsontwikkeling (Van Berlo, Van Engen & Mooren, 2004). Seksueel grensoverschrijdend gedrag kan overal voorkomen, zowel thuis als in openbare ruimtes. De daders zijn meestal bekenden van het slachtoffer (Van Berlo & Höing, 2006).

In het verleden zijn enkele gevallen van seksueel misbruik van minderjarigen door vrijwilligers in het nieuws geweest. Dit heeft tot maatschappelijke onrust en de roep om overheidsbemoediging geleid. Naar aanleiding van deze incidenten is beleid ontwikkeld in samenwerking met de taakgroep voorkoming seksuele recidive van het NOV, MOVISIE, NOC*NSF en Scouting Nederland alsmede de ministeries van Justitie, Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Jeugd en Gezin en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Dit beleid is aangeboden aan de Tweede Kamer (brief van de Minister van Justitie aan de Tweede Kamer van 13 november 2007) en bestaat uit een set van gedragsregels, een protocol voor hoe te handelen wanneer zich een incident voordoet, een tuchtreglement en een landelijke referentielijst waarop vrijwilligers worden geplaatst die vanwege het overschrijden van de gedragsregels uit de vereniging zijn gezet (een zwarte lijst). Tot slot wordt benadrukt dat voorlichting aan vrijwilligers en ouders over het risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag en over de genomen maatregelen belangrijk is. Deze maatregelen vormen samen een integraal plan van aanpak "Preventie seksueel misbruik minderjarigen binnen vrijwilligersorganisaties."

Het is van belang dat deze landelijke maatregelen in verhouding staan tot de omvang en de aard van de problematiek. Daarnaast moeten de landelijke maatregelen aansluiten bij het beleid dat al op lokaal niveau uitgevoerd wordt. Ook dient er binnen lokale vrijwilligersorganisaties draagvlak te zijn voor landelijke maatregelen. Omdat cijfers over de aard en omvang van de problematiek niet voor alle vrijwilligersorganisaties bekend waren en niet bekend was welk preventiebeleid op nationaal lokaal niveau door vrijwilligersorganisaties werd gevoerd was er bij het Ministerie van Justitie behoefte aan een onderzoek naar de huidige stand van zaken.

1.2 Afbakening en definities

In dit onderzoek richten wij ons op vrijwilligersorganisaties die een landelijke koepel hebben en lokaal activiteiten voor kinderen en jongeren organiseren, en die zijn aangesloten bij de Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk (NOV). Onder vrijwilligers verstaan we volwassenen van 18 jaar en ouder die in zo'n organisatie actief zijn. Dit kan betaald of onbetaald zijn.¹ Onder koepels verstaan we organisaties die op landelijk niveau lokaal vrijwilligerswerk faciliteren. Koepels kunnen ook landelijke verenigingen zijn. Binnen de sportsector worden deze koepels bonden genoemd.

¹ Voor de helderheid van het betoog hanteren we de term vrijwilliger, hoewel iemand die betaald wordt strikt genomen geen vrijwilliger is.

Beleid op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag kan preventief of curatief zijn. Preventieve maatregelen zijn bijvoorbeeld gedragsregels, het vragen naar een Verklaring Omtrent Gedrag, en informatie en training (deskundigheidsbevordering). Curatief beleid vindt plaats na een incident. Klachtenregelingen, protocollen (voor hoe te handelen wanneer zich een incident voordoet), een meldpunt en vertrouwenspersonen zijn voorbeelden van curatief beleid. Van curatief beleid kan ook een preventieve werking uitgaan, omdat het duidelijk maakt dat seksueel grensoverschrijdend gedrag niet getolereerd wordt.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag kan verschillende vormen aannemen, variërend van ongewenste seksueel getinte opmerkingen tot verkrachting. Afhankelijk van de context en wie het treft, worden verschillende termen gehanteerd. De term 'seksueel misbruik' wordt vaak gebruikt wanneer het grensoverschrijdende gedrag zich binnen een afhankelijkheidsrelatie afspeelt met een relatief groot macht- of leeftijdsverschil, zoals in het geval van kinderen. We spreken van seksuele intimidatie als er sprake is van ongewenste seksuele aandacht of ongewenste pogingen om seksuele betrekkingen aan te gaan, al dan niet gepaard gaand met machtsmisbruik of chantage. Meer in het algemeen wordt vaak de term 'seksueel geweld' gehanteerd, hoewel er niet altijd sprake hoeft te zijn van fysiek geweld.

De definitie hangt ook af van de invalshoek. In de juridische optiek wordt seksueel geweld omschreven op basis van criteria die buiten het slachtoffer liggen, namelijk als een vorm van *strafbaar gedrag*. De psychologische benadering gaat uit van de *beleving* van het slachtoffer. Binnen deze benadering wordt seksueel geweld of grensoverschrijdend gedrag over het algemeen ruimer opgevat. De sociologische benadering plaatst seksueel geweld in de maatschappelijke context van *machtsverhoudingen* (Factsheet Seksueel geweld, MOVISIE, 2008; Van Oosten & Höing, 2004).

In dit onderzoek hanteren we de term seksueel grensoverschrijdend gedrag, en gebruiken die in de ruime betekenis. Het gaat dan om gedrag dat seksueel van aard is en de normen en de grenzen van het slachtoffer overschrijdt. De beleving van het slachtoffer staat centraal. Het grensoverschrijdende gedrag gaat gepaard met enige vorm van dwang. Dwang is hier een ruim begrip, afhankelijk van de beleving van het slachtoffer, en in geval van minderjarigen, ook van de ouders. Het gaat om alle situaties waarin het slachtoffer niet het gevoel heeft te kunnen weigeren of zich aan de situatie te kunnen onttrekken, bijvoorbeeld omdat er sprake is van lichamelijk of relationeel overwicht, emotionele druk (zoals psychologische druk of chantage), lichamelijk geweld of afhankelijkheid. Seksueel grensoverschrijdend gedrag hoeft niet per se fysiek te zijn. Voorbeelden van niet-fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag zijn het ongevraagd toezenden van pornografische afbeeldingen of het versturen van seksueel getinte berichten via SMS en e-mail. Ongewenste seksuele opmerkingen vallen volgens de ruime definitie ook onder seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Seksueel geweld, seksueel misbruik en seksuele intimidatie beschouwen wij als vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag, die elkaar deels overlappen. Seksueel geweld kan variëren van ongewenste seksueel getinte aanrakingen tot verkrachting. Ongewenste seksuele opmerkingen vallen niet onder de noemer seksueel geweld.

1.3 Overzicht van relevante literatuur

Omvang en aard van de problematiek

Seksueel grensoverschrijdend gedrag komt in Nederland vaak voor: uit een periodiek bevolkingsonderzoek van de Rutgers Nisso Groep in 2006 bleek dat 19% van alle volwassen vrouwen en 4% van de mannen voor het 16^e jaar slachtoffer is geworden van seksueel geweld, variërend van ongewenste seksueel getinte aanrakingen tot verkrachting (Van Berlo & Höing, 2006). In een onderzoek onder jongeren tot 25 jaar kwam naar voren dat 18% van de meisjes en 4% van de jongens wel eens gedwongen was seksuele dingen te doen of toe te staan die ze eigenlijk niet wilden (De Graaf, Meijer, Poelman, & Vanwesenbeeck, 2005). Ruim 2% van de meisjes en 0,7% van de jongens had dit voor hun 12^e al eens meegemaakt. Uit een onderzoek onder vrouwen tussen de 20 en de 40 jaar bleek dat 23% ervaringen had met seksueel misbruik voor het 16^e jaar door een niet-verwante. De relatie met de dader was zeer uiteenlopend, bekenden uit het vrijwilligerswerk werden echter nauwelijks als dader genoemd (Langeland & Van der Vlugt, 1990).

Seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen jongeren onderling komt ook vaak voor. Op de middelbare school heeft 19% van de meisjes en 37% van de jongens in het afgelopen jaar seksueel grensoverschrijdend gedrag gepleegd waarbij sprake was van fysieke agressie (De Bruin, Burrie & Van Wel, 2006). Mildere vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag, zoals verbale seksuele intimidatie, kwamen nog vaker voor. Meer dan de helft van de meisjes (54%) en bijna driekwart van de jongens (72%) in de middelbare schoolleeftijd heeft zich hier schuldig aan gemaakt (De Bruin et al., 2006).

Ook in professionele organisaties komt seksuele intimidatie regelmatig voor. In Nederland is uitgebreid onderzoek gedaan naar seksuele intimidatie bij defensie en bij de politie (De Haas, & Van Berlo, 2008; De Haas, Zaagsma, Höing, Van Berlo, & Vanwesenbeeck, 2007). Van de mannen die bij defensie of de politie werken had 3% seksuele intimidatie meegemaakt, waarvan zij minstens redelijk wat last hadden gehad. Negen procent van de vrouwelijke werknemers bij defensie was seksueel geïntimideerd en had daar minstens redelijk wat last van ervaren. Bij de politievrouwen was dit 11%. In de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden is één vraag opgenomen over ongewenste seksuele aandacht van collega's of leidinggevende in het afgelopen jaar. Deze enquête wordt periodiek gebruikt bij een steekproef van mensen tussen de 15 en 64 jaar die betaald werk verrichten. Uit de meting van 2008 bleek dat bijna 1% van de mannen en bijna 3% van de vrouwen waren geconfronteerd met ongewenste seksuele aandacht (Koppes, De Vroome, Mol, Janssen, & Van den Bossche, 2008). Deze percentages zijn lager dan bij de politie en defensie. Dit komt mogelijk doordat er verschillende onderzoeksmethoden zijn gebruikt of doordat de politie en defensie een specifieke organisatiecultuur hebben.

Uit eerder onderzoek is gebleken dat 1% van de Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder in het voorafgaande jaar seksuele intimidatie in de sport heeft meegemaakt of gezien. Van de bestuurders van sportverenigingen heeft eveneens 1% klachten over seksuele intimidatie ontvangen. Om hoeveel slachtoffers het gaat en of de slachtoffers minderjarig waren, is niet bekend (Tiessen-Raaphorst, Lucassen, van den Dool, Van Kalmthout, 2008). Het is gebleken dat binnen sportverenigingen één-op-één contact, ambitie, sociale isolatie en afhankelijkheid het risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag kunnen vergroten (Cense, 1998; Moget & Weber, 2007).

Het aantal gemelde gevallen geeft ook enig inzicht in de omvang van de problematiek. Bij Scouting Nederland komen jaarlijks gemiddeld 40 meldingen binnen, NOC*NSF krijgt jaarlijks circa 100 meldingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag (brief Minister Hirsch Ballin aan tweede Kamer, 9 januari 2007). In werkelijkheid zal seksueel grensoverschrijdend mogelijk vaker voorkomen. Gevallen worden vaak niet bekend gemaakt door slachtoffers of niet gemeld door slachtoffers of ouders.

Tenslotte geeft buitenlands onderzoek ook informatie over de omvang van de problematiek (voor een overzicht zie Brackenridge, 2003). Uit een Canadese enquête onder 266 vrouwelijke oud-Olympisch atleten bleek dat bijna 9% gedwongen geslachtsgemeenschap of verkrachting had meegemaakt. In Noorwegen is onderzoek gedaan onder 660 vrouwelijke topsporters tussen de 15 en 39 jaar, waaruit bleek dat meer dan de helft van de respondenten één of meerdere vormen van seksuele intimidatie had meegemaakt. In Australië is onderzoek gedaan onder 370 mannelijke en vrouwelijke top- en amateursporters. Hiervan rapporteerde 27% seksueel misbruik. Bij bijna de helft van de slachtoffers onder de topsporters was de dader iemand die ze kenden van de sport. Bij de slachtoffers onder de amateursporters was dit bij meer dan een kwart het geval. Onder de slachtoffers waren meer vrouwen dan mannen. Vrouwelijke topsporters liepen het hoogste risico.

Al met al is gebleken dat seksueel grensoverschrijdend gedrag vaak voorkomt. Het gebeurt op verschillende plaatsen zoals thuis, op school, op het werk of in de sport. In welke setting seksueel grensoverschrijdend gedrag het meeste voorkomt, kan op basis van deze cijfers niet geconcludeerd worden. Omdat de methoden verschillen, kunnen deze onderzoeken niet onderling vergeleken worden.

Maatregelen tegen grensoverschrijdend gedrag

Binnen het kader van vrijwilligersorganisaties is tot nu toe alleen binnen de sportsector geïnventariseerd welke maatregelen er zijn op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Vanaf begin van de jaren 1990 heeft de sportsector beleid ontwikkeld op dit terrein. Er is een telefonisch meldpunt, er zijn vertrouwenspersonen en er is een klachtenprocedure. Daarnaast wordt er voorlichting en deskundigheidsbevordering gegeven (Moget & Weber, 2006).

Over de effectiviteit van deze maatregelen is minder bekend. Volgens de 'What-Works beginselen' zijn interventies alleen effectief als maatregelen zijn gericht op het veranderen van dynamische risicofactoren (Andrews & Bonta, 1990). Cense heeft voor de sport op basis van een analyse van risicofactoren voor seksuele intimidatie de volgende maatregelen voorgesteld. Ten eerste zouden gewenste omgangsvormen in trainingsopleidingen aan de orde moeten komen. Iedere vrijwilligersorganisatie zou een gedragscode moeten hebben. Daarnaast zou een open cultuur bevorderd moeten worden, zodat het praten over seksueel grensoverschrijdend gedrag minder moeilijk wordt. Uiteraard moeten klachten serieus worden genomen. Ook voorlichting is belangrijk: Ouders, jongeren en kinderen moeten op de hoogte zijn van het beleid tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. Tenslotte is het wenselijk dat er in organisaties ongeveer evenveel mannen als vrouwen actief zijn (Cense, 1998).

Onderzoek naar seksuele intimidatie op het werk liet zien dat een compleet beleid tegen seksuele intimidatie idealiter bestaat uit vijf onderdelen: (1) geschreven beleid, (2) preventief beleid gericht op het verbeteren van de organisatiecultuur (3) een klachtenprocedure (4) informatie en training, en (5) vertrouwenspersonen (Amstel & Volkers, 1992; Gruber, 1998; Harned, Ormerod, Palmieri, Collinsworth, & Reed, 2002;

Hulin, Fitzgerald, & Drasgow; Timmerman & Bajema, 2000). In organisaties die deze onderdelen van beleid hebben geïmplementeerd komt seksuele intimidatie doorgaans minder vaak voor.

Communicatie met vrijwilligers en ouders

Een heldere communicatie over preventieve maatregelen is van belang voor de implementatie van beleid. Als betrokkenen zich niet bewust zijn van het bestaan of de ernst van een probleem, is het erg moeilijk om draagvlak te creëren en preventief beleid te implementeren (Bell, Campbell Quick, & Cycyota, 2002; O'Hare Grundman, O'Donohue, & Peterson, 1997). Daarnaast is de kans op seksueel grensoverschrijdend gedrag in organisaties met een open klimaat kleiner dan in organisaties waar een taboe rust op seksualiteit. Als seksualiteit een bespreekbaar onderwerp is, kunnen incidenten worden besproken waardoor grensoverschrijdend gedrag sneller kan worden aangepakt (Ohlrichs & Wolf, 2003).

Verder blijkt dat sociale controle een belangrijke beschermende factor is ten aanzien van seksueel misbruik van kinderen (Van Oosten & Höing, 2004). Betrokkenheid van ouders bij de organisaties waaraan zij hun kinderen toevertrouwen kan bijdragen aan de sociale controle op de kwaliteit van het vrijwilligerswerk. Een goede communicatie kan de betrokkenheid van ouders vergroten.

Communicatie is dus belangrijk. Het NOC*NSF heeft daarom folders, brochures, stickers en een video ontwikkeld met gedragsregels en informatie over seksuele intimidatie. Dit voorlichtingsmateriaal wordt via de bonden naar de verenigingen verspreid. Uit onderzoek is gebleken dat drie op de vier verenigingsbestuurders geen voorlichtingsmateriaal onder ogen heeft gehad (Van Kalmthout & Lucassen, 2003). Niet alle bonden informeerden hun verenigingen, en nog minder verenigingsbestuurders leken vervolgens hun kader en leden te informeren (Van Lindert, 1999). Het blijkt dus lastig om, via de bonden en verenigingen, ouders en vrijwilligers te bereiken. Uit eerder onderzoek in het bedrijfsleven kwam naar voren dat communicatie uitingen een beter bereik hebben wanneer herhaaldelijk gecommuniceerd wordt. Daarnaast is een persoonlijke benadering van belang en voorlichting moet afgestemd zijn op de doelgroep (Amstel & Volkers, 1993).

Draagvlak voor maatregelen

Organisaties kunnen veel belang hebben bij de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Behalve dat het schadelijk kan zijn voor degenen die het treft, kunnen incidenten ook een negatief effect hebben op het imago van de organisaties. Toch heeft preventie niet altijd prioriteit. Zo wordt het risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen de sport vaak niet herkend. Dit komt doordat sport doorgaans wordt gezien als moreel goed. Zo staat bij sport 'fair play' hoog in het vaandel. Daarnaast rust er nog altijd een taboe op seksualiteit. Doordat het probleem niet altijd wordt herkend, nemen sportorganisaties niet altijd de maatregelen die nodig zijn om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen en aan te pakken (Brackenridge, 1997). Mogelijk geldt dit ook voor kerkelijke, recreatieve of educatieve organisaties en jeugdwelzijnswerk, want slechts 10% van de mensen van organisaties waar veel vrijwilligers werken, schatten dat onwenselijk gedrag bij hun een probleem is dat voorkomt (Van den Berg & De Hart, 2008).

In een onderzoek onder sportclubbestuurders kwamen vergelijkbare resultaten naar voren. Het bleek dat ongeveer 17% van de bestuurders van sportverenigingen seksuele intimidatie als een probleem ervoer en 37% vond dat de vereniging hier aandacht aan

moest besteden. Bijna een derde (31%) deed dit ook daadwerkelijk. Meestal ging het hierbij om grotere verenigingen met veel jeugdleden. Als reden om geen aandacht te schenken aan het voorkomen en aanpakken van seksuele intimidatie werd vaak genoemd dat seksuele intimidatie binnen de vereniging niet voorkomt en dat ze nooit signalen hadden opgevangen, of dat er alleen mannen sporten (Van Kalmthout & Lucassen, 2003).

1.4 Doelstelling en onderzoeksvragen

Ondanks het eerdere onderzoek dat is uitgevoerd, blijft een aantal vragen (voor een deel van het vrijwilligerswerk) onbeantwoord. Doel van dit onderzoek was inzicht te krijgen in de aard en omvang van bekend geworden gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag in vrijwilligersorganisaties voor kinderen en jongeren, en in de maatregelen die ten aanzien daarvan worden genomen. Daarbij stonden de volgende vragen centraal:

- 1) Hoeveel mannen en vrouwen uit de Nederlandse bevolking hebben voor hun 16^e seksueel grensoverschrijdend gedrag meegemaakt binnen de setting van een vrijwilligersorganisatie?
- 2) Wat is de aard en omvang van bekend geworden gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen het vrijwilligerswerk?
 - a) Hoe worden meldingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag geregistreerd?
 - b) Hoeveel gevallen zijn in de afgelopen twee jaar gemeld bij de koepels en bonden en hoeveel gevallen zijn in de afgelopen twee jaar bekend geworden bij de lokale afdelingen? Hoeveel gevallen zijn in de afgelopen twee jaar bekend geworden bij ouders, en in hoeveel gevallen hebben zij dit gemeld bij organisaties? Met welke organisatiekenmerken hangt de prevalentie samen?
 - c) Wat is de aard van de incidenten? Welke vormen van grensoverschrijdend gedrag komen het meest voor? Wat zijn de kenmerken van de slachtoffers en de plegers?
- 3) Welke maatregelen nemen de organisaties in de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag en de preventie ervan?
 - a) Welke stappen nemen organisaties na een melding (op landelijk niveau en op lokaal niveau)?
 - b) Wat is het formele en informele beleid van de organisaties inzake preventie?
 - c) Welke knelpunten ervaren beleidsmedewerkers van koepelorganisaties en coördinatoren van vrijwilligersorganisaties in de uitvoering van het beleid?
 - d) Wat is het voorgenomen beleid voor de komende jaren?
- 4) Hoe verloopt de communicatie met ouders en vrijwilligers?
 - a) Hoe communiceren koepelorganisaties beleid naar de lokale afdelingen?
 - b) Welke knelpunten ervaren beleidsmedewerkers van koepelorganisaties bij de communicatie?
 - c) Zijn coördinatoren op lokaal niveau op de hoogte van dit beleid van de koepels /bonden? Zijn vrijwilligers en ouders op de hoogte van maatregelen?
 - d) Hoe ervaren vrijwilligers en ouders de communicatie met de vrijwilligersorganisaties?
- 5) In welke mate is er draagvlak voor maatregelen?
 - a) In welke mate vinden coördinatoren, vrijwilligers en ouders maatregelen belangrijk?
 - b) Wat typeren vrijwilligers en ouders als grensoverschrijdend gedrag? En hoe hangt dit samen met de wensen voor het te voeren beleid?

- c) Wat is de attitude ten aanzien van landelijke maatregelen ter preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag van respectievelijk landelijke beleidsmedewerkers, vrijwilligers en ouders?

2 Onderzoeksopzet

2.1 Methoden

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden hebben we op verschillende manieren informatie verzameld. Hierbij zijn verschillende informatiebronnen gebruikt en zijn verschillende typen respondenten bij het onderzoek betrokken. Dit komt de betrouwbaarheid van het onderzoek ten goede. De verschillende onderzoeksmethoden worden hieronder beschreven.

Literatuuronderzoek

Ten eerste hebben we eerder internationaal onderzoek bestudeerd over seksueel grensoverschrijdend gedrag en de aanpak hiervan. Hiermee kunnen de resultaten van het huidige onderzoek in perspectief geplaatst worden.

Beleidsdocumenten en registratieoverzichten

Ten tweede zijn beleidsdocumenten en registratieoverzichten van landelijke koepels en bonden opgevraagd en geanalyseerd. De beleidsdocumenten (beleidsnotities, jaarverslagen, klachtenprocedure op schrift etc.) gaven inzicht in de huidige stand van zaken van het formele beleid. In de registratieoverzichten zijn de meldingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag beschreven.

Interviews

Ten derde zijn interviews gehouden met landelijke beleidsmedewerkers (sleutelfiguren), vrijwilligers² en ouders van minderjarige leden. Deze interviews gaven een verdiepend inzicht in de problematiek en de aanpak hiervan (voor een overzicht van concepten zie bijlage 1).

Vragenlijsten

Ten vierde is er informatie verzameld bij lokale coördinatoren, vrijwilligers en ouders van minderjarige leden door middel van internetvragenlijsten. Zo kwamen van een relatief grote groep mensen uit vrijwilligersorganisaties gegevens beschikbaar over de aard en omvang van bekend geworden gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag en over de maatregelen die ten aanzien daarvan zijn genomen (voor een overzicht van concepten zie bijlage 1).

Secundaire analyses op bevolkingsonderzoek

Als vijfde informatiebron zijn gegevens gebruikt van een recent, landelijk, representatief bevolkingsonderzoek naar seksualiteit en relaties dat periodiek wordt uitgevoerd (Bakker, De Graaf, De Haas, Kedde, Kruijer, & Wijsen, 2009). Door middel van secundaire analyse op deze data konden we extra inzicht krijgen in de omvang van de problematiek. Bij de bevolkingsstudie is gebruik gemaakt van een internetvragenlijst over thema's als relaties, soa en hiv, geboorteregeling, en seksueel geweld. Aan de respondenten is als volgt gevraagd of ze seksueel geweld hebben meegemaakt: *'Geweld en agressie komen overal voor en kunnen (ook) seksueel van aard zijn. Seksueel geweld kan thuis, op straat of op internet plaatsvinden. De daders kunnen zowel bekenden als onbekenden zijn. Het kan, bijvoorbeeld, gaan om kwetsende seksuele toenaderingen of ongewenste aanrakingen, of gedwongen worden om seksuele dingen te doen of toe te staan. Is u ooit in uw leven seksueel geweld overkomen?'*. Daarna zijn verschillende vormen van

² Vrijwilligers zijn volwassenen van 18 jaar en ouder die in een vrijwilligersorganisatie actief zijn. Dit kan betaald of onbetaald zijn

seksueel geweld voorgelegd, variërend van kwetsende seksuele opmerkingen tot verkrachting. Aan de respondenten die seksueel geweld hadden meegemaakt, anders dan uitsluitend kwetsende seksuele opmerkingen, is onder andere gevraagd naar hun leeftijd bij de laatste keer en naar kenmerken van de pleger. Als het slachtoffer bij de laatste ervaring ouder was dan 16 jaar is gevraagd of hij of zij ook vóór het 16^e jaar te maken heeft gehad met seksueel geweld. Vervolgens is gevraagd naar kenmerken van de pleger bij de eerste ervaring. Op basis van deze gegevens kon berekend worden hoeveel mensen voor hun 16^e seksueel misbruik hadden meegemaakt binnen de setting van een vrijwilligersorganisatie. Bij het berekenen van de prevalentie van seksueel misbruik zijn respondenten die uitsluitend waren geconfronteerd met kwetsende seksuele opmerkingen buiten beschouwing gelaten.

2.2 Steekproef

Voor het periodieke *bevolkingsonderzoek* naar relaties en seksualiteit is een steekproef getrokken uit de Nederlandse bevolking. Door secundaire analyses op deze data kon berekend worden hoeveel mannen en vrouwen uit de Nederlandse bevolking seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt binnen de setting van een vrijwilligersorganisatie.

Om de andere onderzoeksvragen te beantwoorden, is een steekproef getrokken van verschillende typen respondenten en verschillende organisaties. Zo hebben landelijke beleidsmedewerkers, lokale coördinatoren, vrijwilligers en ouders aan het onderzoek deelgenomen. Deze respondenten waren actief in *landelijke koepels en bonden* van vrijwilligersorganisaties of waren betrokken bij *lokale afdelingen*. Door verschillende typen respondenten bij het onderzoek te betrekken, konden de onderzoeksvragen vanuit meerdere perspectieven beantwoord worden. Dit komt de betrouwbaarheid van het onderzoek ten goede. Daarnaast kon met deze steekproef onderzocht worden hoe koepels en bonden beleid communiceren naar lokale afdelingen, en of respondenten op lokaal niveau op de hoogte zijn van dit beleid.

Bevolkingsonderzoek: selectie, werving en respons

Bij het bevolkingsonderzoek zijn respondenten geworven via het internetpanel Euroclix. De werving via een internetpanel heeft als voordeel dat er gericht geworven kan worden om tot een steekproef te komen die zo representatief mogelijk is voor de Nederlandse bevolking.

De werving heeft plaatsgevonden van december 2008 tot maart 2009. De respons was 20%³. Aan de personen die aangaven dat ze niet mee wilden doen aan het onderzoek, is gevraagd naar de redenen hiervoor. Van degenen die dit vragenlijstje hebben ingevuld (1236 personen), gaf 37% aan niet mee te willen doen vanwege het onderwerp 'relaties en seksualiteit': ze vonden het onderwerp te persoonlijk (31%) of waren bang dat het onderzoek vervelende gevoelens zou oproepen (6%). De overgrote meerderheid van de overige personen gaf als reden op dat ze nu geen tijd of zin hadden om een vragenlijst in te vullen.

³ In vergelijkbaar Nederlands onderzoek wordt doorgaans ook een respons rond de 20% behaald. Een lage respons kan leiden tot een onderschatting van de prevalentie van seksueel grensoverschrijdend gedrag, omdat mensen die het onderwerp te persoonlijk vinden of die bang zijn dat het onderzoek negatieve gevoelens oproept ondervertegenwoordigd zijn. Dit betekent dat mogelijk ook slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag ondervertegenwoordigd zijn. In de conclusie gaan we hier verder op in.

De steekproef bestond uit 3.145 mannen en 3.283 vrouwen tussen de 15 en 70 jaar. Er is besloten te wegen op leeftijd, geslacht, opleiding en stedelijkheid, zodat de steekproef op deze factoren representatief was voor de Nederlandse bevolking. Weging houdt in dat sommige respondenten zwaarder worden meegeteld dan andere (zie ook Bakker et al., 2009).

Selectie van landelijke koepels en bonden

Voor dit onderzoek zijn landelijke koepels en bonden geselecteerd aan de hand van drie selectiecriteria:

- Organisatie van activiteiten voor kinderen en jongeren op lokaal niveau (via lokale afdelingen) op gebied van sport, kerk/levensbeschouwing, recreatie/hobby, educatie/vorming, of jeugdwelzijnswerk (zoals buurthuiswerk).
- Lidmaatschap van de vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk (NOV).
- Landelijke dekking.

Er is gekozen voor landelijk opererende koepels en bonden, omdat de werving en selectie van respondenten naar verwachting minder complex en tijdrovend zou zijn dan bij organisaties die werken op basis van kleine lokale initiatieven of die een tijdelijk karakter hebben. Het doel van deze selectie was om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van het vrijwilligerswerk voor kinderen en jongeren in Nederland.

Er waren ongeveer 100 koepels en bonden die aan de selectiecriteria voldeden, waarvan circa 90% landelijke sportbonden waren. Vanwege de haalbaarheid van de studie is ervoor gekozen om 10 landelijke koepels en bonden te selecteren. Deze selectie is als volgt tot stand gekomen:

- Er waren vijf landelijke koepels die vallen binnen de sectoren recreatie/hobby, educatie/vorming, of jeugdwelzijnswerk. Deze organisaties zijn alle vijf geselecteerd.
- Er waren eveneens vijf koepels die tot de sector kerk/levensbeschouwing gerekend kunnen worden. Hiervan waren twee organisaties zusterorganisaties, die we beschouwen als één koepel. Eén van de organisaties kon ook tot het buurthuiswerk gerekend worden, die hebben we daarom buiten beschouwing gelaten. Zo bleven nog drie koepels over in de sector kerk/levensbeschouwing. Hiervan wilden we twee koepels selecteren. Deze selectie is gebeurd op basis van bereidheid om mee te werken aan het onderzoek. Dit bracht het totaal op zeven geselecteerde koepels.
- Om het totaal aantal koepels op tien te brengen, zijn drie sportbonden geselecteerd. Allereerst is gekozen voor de KNVB, omdat dit de grootste bond is. Omdat voetbal een teamsport is, waarbij de meerderheid van de deelnemers jongens zijn, zijn naast de KNVB nog twee sportbonden gekozen waarbij de activiteiten niet per definitie in teamverband worden georganiseerd of waar meer meisjes aan deelnemen. Om een compleet beeld van de sportsector te krijgen is aanvullend informatie verzameld bij NOC*NSF (landelijke sportkoepel).

Werving en respons bij de landelijke koepels en bonden

Van de geselecteerde koepels en bonden zijn landelijke beleidsmedewerkers telefonisch benaderd om deel te nemen aan het onderzoek. Deze werving liep van december 2008 tot en met maart 2009. Acht van de tien geselecteerde koepels en bonden stemden in met deelname, en twee niet (een sportbond en een koepel met een levensbeschouwelijke achtergrond). Beide koepels en bonden hadden op het moment van het onderzoek andere prioriteiten, waardoor ze geen tijd vrij konden maken voor het onderzoek. Voor deze twee koepels en bonden zijn alternatieven gevonden.

Kenmerken van de landelijke koepels en bonden

De selectie en werving van de 10 landelijke koepels en bonden hebben geresulteerd in de volgende steekproef⁴:

1. Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond (KNVB)
2. Koninklijke Nederlandse Zwem Bond (KNZB)
3. Koninklijke Nederlandse Gymnastiek Unie (KNGU)
4. Katholieke plattelandsjongeren
5. Landelijke Jeugdorganisatie van de Protestantse Kerk (JOP)
6. Scouting Nederland
7. Jong Nederland (landelijke jeugd- en jongerenorganisatie voor ontspanning en ontplooiing).
8. NUSO (landelijke organisatie voor speeltuinwerk en jeugdrecreatie)
9. Technika10 (organisatie voor techniekactiviteiten voor kinderen)
10. IVN (vereniging voor natuur- en milieueducatie)

De steekproef bestond uit koepels en bonden die gerekend kunnen worden tot de sectoren kerk/levensbeschouwing, recreatie/hobby, educatie/vorming, jeugdwelzijnswerk en sport, waarbij zowel klassieke jongenssporten waren vertegenwoordigd als sporten die van origine niet alleen beoefend worden door jongens. Daarnaast was zowel teamsport als individuele sport vertegenwoordigd in de steekproef. Omdat de KNVB, KNZB en KNGU niet representatief zijn voor de hele sportsector, is aanvullend informatie verzameld bij het NOC*NSF, waardoor de steekproef een goede afspiegeling was van het vrijwilligerswerk voor kinderen en jongeren in Nederland.

Kenmerken van landelijke beleidsmedewerkers

Van de tien landelijke koepels en bonden zijn 13 beleidsmedewerkers (sleutelfiguren) geïnterviewd: negen mannen en vier vrouwen. Bij Scouting Nederland en NUSO werd het beleid vormgegeven door twee medewerkers, die beiden geïnterviewd zijn. In aanvulling op de interviews bij de sportbonden is een beleidsmedewerker van NOC*NSF geïnterviewd. Alle beleidsmedewerkers hielden zich bezig met de kwaliteit van het vrijwilligerswerk. Voorbeelden van functies zijn adviseur voor landelijke bestuurders, stafmedewerker, projectcoördinator ongewenst gedrag, directeur, medewerker communicatie, vertrouwenscontactpersoon en adjunct programma manager.

Selectie van lokale afdelingen en werving binnen deze afdelingen

Van iedere koepel zijn aselect tien lokale afdelingen geselecteerd uit verschillende regio's in Nederland. Van de lokale afdelingen konden coördinatoren, vrijwilligers en ouders van minderjarige leden aan het onderzoek deelnemen.

De werving van lokale coördinatoren, vrijwilligers en ouders liep van december 2008 tot en met mei 2009. Eerst is van de lokale afdelingen de coördinator (bijvoorbeeld de secretaris of voorzitter) aangeschreven door de Rutgers Nisso Groep, met een begeleidende brief van de koepel of bond. Daarna zijn de coördinatoren telefonisch benaderd door een medewerker van de Rutgers Nisso Groep of door de landelijke beleidsmedewerker van de betreffende koepel of bond. Voor de organisaties die niet mee wilden doen, is een alternatief gezocht. Bij vijf koepels en bonden bleek deze procedure weinig respons op te leveren. Van deze koepels en bonden zijn in de regio's waar onvoldoende respons was behaald, alle lokale afdelingen aangeschreven. Hierbij is een maximum van 100 lokale afdelingen gehanteerd. Overigens is één koepel pas later in het wervingsproces benaderd. Van deze koepel zijn meteen alle lokale afdelingen benaderd.

⁴ Het onderzoek is niet bedoeld om specifiek informatie over de tien genoemde organisaties te verkrijgen. Deze tien organisaties dienen als afspiegeling van het vrijwilligerswerk voor kinderen en jongeren.

De coördinatoren van de lokale afdelingen die hadden ingestemd met deelname, zijn verzocht om alle vrijwilligers en een aantal ouders van hun lokale afdeling te benaderen. Omdat volstaan kan worden met een steekproef zijn niet alle ouders benaderd. De coördinatoren moesten twee groepen kiezen waarvan zij de ouders zouden vragen om mee te doen aan het onderzoek: één groep met kinderen van de basisschoolleeftijd en één groep met jongeren die naar de middelbare school gaan. Als de lokale afdeling alleen met kinderen of alleen met jongeren werkte, kon de coördinator twee willekeurige groepen kiezen. De coördinatoren kregen een aantal dagen na hun toezegging een herinneringsmail. Aan het eind van de vragenlijst is aan ouders en vrijwilligers gevraagd of zij deel wilden nemen aan een interview om dieper op het onderwerp in te gaan.

Respons bij de lokale afdelingen

In totaal zijn 451 lokale afdelingen benaderd. Hiervan hebben de coördinatoren van 69 afdelingen toegezegd om deel te nemen. Uiteindelijk hebben 52 afdelingen daadwerkelijk deelgenomen. De respons bij de lokale afdelingen was 12%, maar verschilde aanzienlijk per koepel: In één koepel heeft geen van de lokale afdelingen meegedaan aan het onderzoek, terwijl in andere koepel zes van de 12 benaderde afdelingen hebben deelgenomen. In totaal hebben 238 respondenten (lokale coördinatoren, vrijwilligers en ouders) de vragenlijsten ingevuld (tabel 2.3.1).

Tabel 2.3.1 Respons per koepel

koepel	benaderde lokale afdelingen (n)	deelname toegezegd (n)	daadwerkelijk deelgenomen (n)	respons (%)	aantal respondenten (n)
KNVB*	100	4	4	4%	10
KNZB	30	5	5	17%	55
KNGU	27	8	4	15%	22
Jong NL*	69	8	8	12%	37
JOP*	33	9	9	27%	21
Plattelands jongeren*	100	2	0	0%	0
Techika10	17	10	7	41%	15
NUSO*	45	6	4	9%	8
IVN	18	10	5	28%	19
Scouting Nederland	12	7	6	50%	51
Totaal	451	69	52	12%	238

* Van deze koepels en bonden zijn in de regio's waar onvoldoende respons was behaald, alle lokale afdelingen aangeschreven die op het moment van het onderzoek activiteiten voor kinderen en jongeren organiseerde. Hierbij is een maximum van 100 lokale afdelingen gehanteerd.

Als reden om af te zien van deelname werd vaak genoemd dat na overleg met collega-vrijwilligers bleek dat er in de lokale afdeling weinig draagvlak was voor het onderzoek. Voor een hoge respons bleek het essentieel dat een beleidsmedewerker van de koepel of bond draagvlak creëerde voor het onderzoek. Er waren vier redenen die door coördinatoren vaak genoemd werden om niet deel te nemen: tijdgebrek, onderzoeksmoeheid, negatieve beeldvorming bij ouders die zouden kunnen denken dat seksueel

grensoverschrijdend gedrag binnen de lokale afdeling voorkomt, en een lage risicoperceptie⁵ van seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen de eigen organisatie.

Ouders en vrijwilligers zijn door de lokale coördinatoren benaderd om deel te nemen aan het vragenlijstonderzoek. Het bleek dat sommige coördinatoren niet alle vrijwilligers van hun afdeling hadden benaderd. Daarnaast hadden sommige coördinatoren de vragenlijsten alleen doorgestuurd naar vrijwilligers maar niet naar ouders, omdat ze bang waren dat het doorsturen van de vragenlijsten onnodig onrust zou veroorzaken bij de ouders. In de vijftien afdelingen waar de respons berekend kon worden, was de gemiddelde respons onder de vrijwilligers 24% en onder ouders 22%⁶. Van de ouders en vrijwilligers die niet hebben deelgenomen, is niet bekend wat de redenen voor non-respons waren.

Respondenten die het onderwerp van het onderzoek minder belangrijk vonden, zijn mogelijk ondervetegenwoordigd. Omdat hier bij aanvang van het onderzoek al rekening mee werd gehouden, is er bij de werving specifiek aandacht voor geweest. Er waren bijvoorbeeld coördinatoren die aangaven dat het onderzoek niet op hun lokale afdeling van toepassing was, omdat seksueel grensoverschrijdend gedrag bij hen niet voorkwam. Na extra uitleg over het onderzoek heeft een deel van deze coördinatoren toch deelgenomen.

Kenmerken van de lokale afdelingen

Lokale afdelingen uit het zuiden, midden en noorden van Nederland, en uit zowel grote steden als kleinere gemeentes zijn in de steekproef vertegenwoordigd. De lokale afdelingen hadden minimaal acht en maximaal 7.000 minderjarige leden, met een mediaan van 90. Dit betekent dat 50% van de lokale afdelingen evenveel of minder dan 90 minderjarige leden had.

Kenmerken van de respondenten binnen de lokale afdelingen

In totaal hebben 238 respondenten (43 coördinatoren uit verschillende lokale afdelingen, 102 ouders en 93 vrijwilligers) de internetvragenlijsten ingevuld. In tabel 2.3.2 zijn de kenmerken van deze respondenten samengevat. Er is bekeken of respondenten afkomstig uit verschillende koepels en bonden van elkaar verschillen.

- De gemiddelde leeftijd was 42 jaar. Vrijwilligers waren gemiddeld jonger dan de ouders en coördinatoren. Bij de KNVB, NUSO en IVN waren relatief veel respondenten ouder dan het gemiddelde, terwijl de respondenten bij de KNZB, JOP en JONG Nederland relatief jong waren.
- Ongeveer tweederde van de steekproef was vrouw en één derde was man. Bij de KNGU en Technika10 waren relatief veel respondenten vrouw, terwijl er bij NUSO relatief veel mannen waren.
- Veertien procent van de respondenten was laag opgeleid. Wat betreft opleiding waren er verschillen tussen de koepels en bonden: Bij NUSO waren de respondenten relatief laag opgeleid, terwijl de respondenten bij Technika10 en IVN relatief hoog opgeleid waren.

⁵ Mensen met een lage risicoperceptie schatten het risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag laag in. Dat kan terecht zijn, maar dat hoeft niet. Risicoperceptie zegt alleen iets over de individuele inschatting van de kans op een incident en niets over de werkelijke omvang van het probleem binnen een organisatie.

⁶ Vijftien van de 43 coördinatoren hebben laten weten hoeveel vrijwilligers en ouders zij hebben benaderd. Geen van deze 15 coördinatoren was vrijwilliger bij een sportclub, waardoor de respons onder vrijwilligers en ouders bij de sportbonden niet berekend kon worden.

- Slechts 2% van de respondenten was allochtoon. Dit verschilde niet tussen de koepels en bonden en eveneens niet tussen de verschillende typen respondenten (ouders, vrijwilligers en coördinatoren).
- Vrijwilligers en coördinatoren waren gemiddeld respectievelijk acht en negen jaar actief in het vrijwilligerswerk.

Tabel 2.3.2. Kenmerken van de respondenten (N=238)

	coördinatoren	vrijwilligers	ouders
n	43	93	102
Leeftijd (in jaren)			
range	22-76	18-76	29-76
gemiddelde	45	38	44
Geslacht			
man	42%	37%	31%
vrouw	58%	63%	69%
Opleidingsniveau			
laag (geen opleiding tot (M)ULO / MBO-kort)	11%	13%	17%
midden (bijvoorbeeld MBO-lang, HAVO of VWO)	26%	45%	34%
hoog (bijvoorbeeld HBO of universiteit)	63%	42%	51%
Etniciteit			
Nederlands of westers allochtoon	98%	98%	98%
niet-westers allochtoon	2%	2%	2%
Aanstellingsduur (in jaren)			
range	0,5-31	0,4-35	*
gemiddelde	9	8	*

Van de vrijwilligers en ouders die de vragenlijst hebben ingevuld hebben 24 respondenten zich opgegeven voor een interview: 11 vrijwilligers (drie mannen en acht vrouwen) en 13 ouders (drie mannen en tien vrouwen). De ouders en vrijwilligers kwamen uit verschillende delen van Nederland en waren betrokken bij diverse sectoren van vrijwilligerswerk. De gemiddelde leeftijd van de vrijwilligers was 43 jaar (range 19 tot en met 71 jaar). De vrijwilligers waren gemiddeld tien jaar bij hun lokale afdeling actief (range 1 tot en met 47 jaar). Van de 13 ouders hadden er drie meerdere kinderen die bij één van de lokale afdelingen lid waren, bij de overige tien ouders had het interview betrekking op één kind. De gemiddelde leeftijd van alle kinderen was 12 jaar (range zeven tot en met 21 jaar). Het ging hierbij om in totaal 20 kinderen. De ouders en vrijwilligers die zich opgaven voor een interview, kenden niet meer of minder gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag dan ouders en vrijwilligers, die zich niet opgaven.

2.3 Dataverwerking en analyse

De beleidsdocumenten van de landelijke koepels en bonden zijn systematisch onderzocht op preventieve en curatieve maatregelen ten aanzien van seksueel grensoverschrijdend gedrag van minderjarigen en beleidsvoornemens voor de komende jaren. Daarnaast is op basis van de registratieoverzichten het aantal geregistreerde gevallen per koepel geteld. Hierbij is de definitie van de koepel of bond leidend geweest. Als een koepel of bond een melding had geregistreerd, werd deze melding meegeteld, ongeacht het type melding.

Alle interviews zijn digitaal opgenomen en vervolgens schriftelijk uitgewerkt. Hierbij zijn irrelevante passages (naar het oordeel van de interviewer) niet opgenomen. Vervolgens

is deze informatie gecategoriseerd per onderzoeksvraag. Bij de onderzoeksvragen stonden vier onderwerpen centraal: aard en omvang, maatregelen, communicatie en draagvlak. Bij de aard en omvang, maatregelen, en draagvlak is systematisch nagegaan hoe de onderzoeksvragen beantwoord konden worden. Hierbij is nagegaan of er consensus was tussen de respondenten, op welke punten verschillende antwoorden werden gegeven en waar die verschillen mee samenhangen.

Bij het onderdeel communicatie zijn de interviews gelabeld⁷ door twee onderzoekers en gerubriceerd. Bij de interviews met de beleidsmedewerkers beschreven de labels de methode van communicatie, het bereik, de intensiteit en knelpunten voor de communicatie. Bij interviews met de ouders en vrijwilligers beschreven de labels de methode, de waardering van deze methoden en de behoefte aan informatie. Ook is er geanalyseerd wat ouders en vrijwilligers als definitie van seksueel grensoverschrijdend gedrag geven. Vervolgens zijn deze labels geordend in grotere categorieën op basis van een proces van systematisch zoeken naar overeenkomsten en verschillen tussen de labels.

De interviews zijn door meerdere onderzoekers geanalyseerd. Door vergelijking van bevindingen en labels door meerdere onderzoekers is de betrouwbaarheid van de interpretatie vergroot (interbeoordelaarbetrouwbaarheid). De betrokken onderzoekers hebben verschillende achtergronden (psychologie, communicatiewetenschappen, gezondheidswetenschappen), waardoor een interdisciplinaire kijk op de onderzoeksresultaten gerealiseerd is.

De antwoorden van de internetvragenlijsten en de gegevens van het bevolkingsonderzoek zijn opgeslagen en geanalyseerd in SPSS. Er zijn verschillende statistische toetsen gebruikt. In geval van percentages werden verschillen getoetst met een χ^2 -toets. Bij het vergelijken van gemiddelden werd gebruik gemaakt van de variantieanalyse (ANOVA). In dit onderzoek is een significantiewaarde van 0,05 gehanteerd. Dit betekent dat de kans dat de gevonden verschillen op toeval berusten kleiner is dan 5%.

⁷ Labelen is een proces van het indelen van interviewfragmenten in betekenisvolle eenheden, met als doel overzicht creëren in de veelheid aan gegevens. Bij het onderdeel communicatie was dit noodzakelijk, omdat de interviewfragmenten over communicatie als het ware met andere onderwerpen verweven waren. Zo is er sprake van communicatie over bepaalde maatregelen of ten behoeve van het draagvlak. Bij de onderdelen aard en omvang, maatregelen en draagvlak konden we de interviewfragmenten categoriseren per onderzoeksvraag, waardoor labelen niet nodig was.

3 Resultaten

Voor dit onderzoek zijn landelijke beleidsmedewerkers van vrijwilligersorganisaties geïnterviewd en zijn beleidsstukken van landelijke koepels en bonden verzameld. Verder hebben coördinatoren van lokale afdelingen, vrijwilligers en ouders vragenlijsten ingevuld. Met een deel van de vrijwilligers en ouders zijn diepte-interviews gehouden. Daarnaast zijn data gebruikt van een bevolkingsonderzoek naar seksualiteit en relaties. In dit hoofdstuk worden per onderzoeksvraag de resultaten van de verschillende onderdelen van dit onderzoek gepresenteerd.

3.1 Prevalentie van seksueel misbruik in de Nederlandse bevolking

Bij benadering hebben drie op de 2.000 mannen en tien op de 2.000 vrouwen voor hun 16^e te maken gehad met seksueel misbruik door een bekende van de sportclub of vrijetijdsvereniging.

Uit een secundaire analyse op de data van de bevolkingsstudie bleek dat 4% van de Nederlandse mannen en 20% van de Nederlandse vrouwen tussen de 15 en 70 jaar voor het 16^e jaar te maken heeft gehad met seksueel misbruik, variërend van ongewenste seksueel getinte aanrakingen tot verkrachting. Ongewenste seksuele opmerkingen vallen hier niet onder. Vier procent van de mannelijke slachtoffers van seksueel misbruik in de jeugd en 3% van de vrouwelijke slachtoffers gaf aan dat de pleger een bekende van de sportclub of andere vrijetijdsvereniging was. Dit betekent dat bij benadering drie op de 2.000 mannen en tien op de 2.000 vrouwen voor hun 16^e te maken heeft gehad met seksueel misbruik door een bekende van de sportclub of vrijetijdsvereniging. In 2007 was ongeveer 75% van de jongeren tot 16 jaar lid van een vrijetijdsvereniging (CBS, 2007). Bij benadering hebben dus drie op de 1.500 mannen en tien op de 1.500 vrouwen die lid zijn van een vrijetijdsvereniging, binnen zo'n vereniging seksueel misbruik meegemaakt⁸.

Van de minderjarigen (jongeren tussen de 15 en 18 jaar) in de steekproef van de bevolkingstudie had 2% van de jongens en 20% van de meisjes seksueel geweld meegemaakt. Van deze jongens en meisjes gaf respectievelijk 9% en 3% aan dat de dader een bekende van de sportclub of vrijetijdsvereniging was. Ongeveer vier op de 2.000 jongens en tien op de 2.000 meisjes hebben dus te maken gehad met seksueel geweld door een bekende van de sportclub of vrijetijdsvereniging.

In het algemeen zijn de meeste daders bekenden van het slachtoffer; 71% van de mannelijke en 73% van de vrouwelijke slachtoffers gaf dat aan. Daders binnen de setting van de sportclub of vrijetijdsvereniging vormen daarbinnen een minderheid. Door de mannelijke slachtoffers is 'een buurtgenoot' of een 'medeleerling' het vaakst als dader genoemd. Bij de vrouwen werd het vaakst 'een buurtgenoot' of een 'ander familielid' (anders dan vader, moeder of broer) genoemd⁹. Bij de vrouwelijke slachtoffers waren de daders in 98% van de gevallen man, terwijl dit bij de mannelijke slachtoffers 67% was. Bij 28% van de mannelijke slachtoffers was de dader een vrouw en bij 5% waren er zowel mannelijke als vrouwelijke daders.

⁸ Van deze incidenten is niet bekend wie de dader was. Dit kunnen vrijwilligers zijn, maar ook een leeftijdsgenoot die aan dezelfde vrijwilligersactiviteit deelnam.

⁹ De antwoordcategorieën waren: onbekende, buurtgenoot, iemand van de sportclub of andere vrijetijdsvereniging, partner, ex-partner, vader, moeder, broer, ander familielid, een vriend(in), een vage kennis, een medeleerling, een collega, iemand anders. Er waren meerdere antwoorden mogelijk

3.2 Bekende gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Registratie van bekende gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Bij de helft van de koepels en bonden worden meldingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag centraal geregistreerd. Een minderheid van de lokale afdelingen registreert meldingen.

Koepels en bonden. De helft van de koepels en bonden bleek geen registratiesysteem of meldpunt te hebben. Soms kwamen er bij deze koepels en bonden toch meldingen binnen, die dan ad hoc werden geregistreerd. Bij de andere helft van de koepels en bonden werden meldingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag centraal geregistreerd. Bij de sportbonden gebeurde dit door de landelijke sportkoepel en daarnaast in sommige gevallen ook door de sportbond. Bij de vijf koepels en bonden die een registratiesysteem hebben, werd meestal kort beschreven wat er was gebeurd en welke acties ondernomen waren. Eén koepel registreerde anoniem. Eén koepel hield alleen het aantal meldingen per jaar bij waarbij sprake was van een veroordeling. Zij vernietigden de inhoud van de meldingen na zes maanden indien er geen straf- of tuchtrechtelijke veroordeling was. Als er wel een veroordeling was of als zaken op een andere manier aangetoond waren (bijvoorbeeld door betrouwbare getuigen), werd de beschuldigde bij deze koepel op de zwarte lijst geplaatst en werd zijn of haar lidmaatschap beëindigd.

De mate van betrouwbaarheid van de registratiesystemen werd verschillend beoordeeld. De sleutelfiguren van de sportbonden dachten dat de landelijke sportkoepel een meer betrouwbare registratie heeft dan zij zelf. De beleidsmedewerker van de landelijke sportkoepel gaf aan dat hij een redelijk compleet beeld heeft van de sportverenigingen in het midden van het land, maar niet van het zuiden en het noorden. De sportbonden en -verenigingen zijn niet verplicht om te melden. De beleidsmedewerker van de landelijke sportkoepel dacht daarom dat er ook gevallen zijn die binnen de verenigingen zelf opgelost worden. De andere twee koepels en bonden die een meldpunt hadden, dachten dat ernstige gevallen gemeld worden. Beide beleidsmedewerkers gaven aan dat incidenten soms ook lokaal werden opgelost, zonder dat er een melding werd gedaan. Eén van deze twee koepels heeft veel publiciteit aan het meldpunt gegeven. De beleidsmedewerker van deze koepel had de indruk dat dat effectief is. De registratie van deze koepel leek hierdoor het meest betrouwbaar.

Lokale afdelingen. Aan de coördinatoren van de lokale afdelingen is eveneens gevraagd of ze een registratiesysteem hebben. Vijfendertig van de 43 coördinatoren gaven aan dat hun afdeling geen registratiesysteem heeft, vijf coördinatoren wisten niet of hun afdeling een registratiesysteem heeft. Drie van de lokale afdelingen hadden wel een registratiesysteem. Hiervan wist één coördinator zeker dat alle gevallen worden geregistreerd zonder gevallen dubbel te tellen. Eén coördinator wist zeker dat alle gevallen geregistreerd worden, maar dubbeltellingen kwamen ook voor. Eén coördinator wist niet zeker of alle gevallen geregistreerd worden. Meldingen werden geregistreerd door het bestuur van de afdeling. Meldingen zijn gedaan door bestuursleden, vrijwilligers en meerderjarige leden.

Bekend geworden gevallen bij de landelijke koepels en bonden en lokale afdelingen

Landelijke koepels en bonden en lokale coördinatoren krijgen weinig meldingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag jegens minderjarigen. Waarschijnlijk worden niet alle gevallen gemeld.

Koepels en bonden. Van de vijf koepels en bonden zonder registratiesysteem heeft één koepel in het afgelopen jaar één melding gehad. Twee van de koepels zonder registratiesysteem schatten de kans op seksueel grensoverschrijdend gedrag laag in, omdat er alleen vrouwelijke vrijwilligers werken of omdat er weinig één op één situaties zijn tussen vrijwilligers¹⁰ en kinderen.

Bij de koepels en bonden met een meldpunt zijn in het afgelopen jaar tussen de één en de zes meldingen binnengekomen. Van de koepels met een meldpunt was er één koepel die veel meer meldingen per jaar kreeg. Dit was de koepel die ook een zwarte lijst hanteerde. Daar komen ieder jaar 40 tot 50 meldingen binnen. Deze koepel heeft veel publiciteit aan het meldpunt gegeven. Dit kan samenhangen met het aantal meldingen. Van deze 40 tot 50 meldingen zijn jaarlijks ongeveer drie of vier beschuldigen op de zwarte lijst geplaatst. In 2007 heeft de landelijke sportkoepel 93 meldingen in 23 verschillende sporten geregistreerd. Van deze meldingen betrof 90% slachtoffers onder de 20 jaar.

Lokale afdelingen. Aan alle coördinatoren is gevraagd hoeveel gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag zij kenden. Het ging hierbij om de afgelopen twee jaar. Twee van de 43 coördinatoren kenden één geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag jegens een minderjarige, van wie één coördinator aangaf dat het betreffende geval (nog) niet grensoverschrijdend was, maar het wel zou kunnen worden.

Aan de ouders is gevraagd of hun zoon of dochter in de afgelopen twee jaar seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft meegemaakt. Het ging hierbij om de lokale afdeling waar het kind op dit moment actief was. Er was één ouder in de steekproef van wie de zoon of dochter was geconfronteerd met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Deze ouder had dit niet gemeld bij de lokale afdeling, omdat zij dat niet nodig vond. Doordat ouders zijn benaderd via lokale afdelingen, zijn ouders die het lidmaatschap van hun kind bij deze lokale afdelingen hebben opgezegd niet in de steekproef vertegenwoordigd. Daarom is ook aan de ouders gevraagd of zij naar aanleiding van seksueel grensoverschrijdend gedrag het lidmaatschap van hun kind bij een andere lokale afdeling hadden opgezegd. Twee van de 102 ouders gaven aan dat dit het geval was. Het ging hierbij om ouders van twee verschillende kinderen.

Uit de interviews met vrijwilligers en ouders bleek dat deze groep eveneens nauwelijks gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag kende. Alle vrijwilligers gaven in eerste instantie aan dat er volgens hen geen situaties waren voorgevallen die zij zouden omschrijven als seksueel grensoverschrijdend gedrag jegens een minderjarige. Er was één vrijwilliger die eerder bij een andere groep van dezelfde koepel had gewerkt. Daar had zich wel een incident voorgedaan. Een andere vrijwilliger had gehoord dat er 15 jaar geleden een vrijwilliger was ontslagen vanwege seksueel getinte opmerkingen. Daarnaast werden nog twee gevallen genoemd van situaties waarin niet de vrijwilligers, maar de kinderen seksueel grensoverschrijdend gedrag getoond hadden. Van de bevroegde

¹⁰ Vrijwilligers zijn volwassenen van 18 jaar en ouder die in een vrijwilligersorganisatie actief zijn. Dit kan betaald of onbetaald zijn.

ouders had niemand een kind dat zelf seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft meegemaakt (binnen de lokale afdeling). Wel waren er twee ouders die wisten dat een ander kind in de lokale afdeling seksueel grensoverschrijdend gedrag had meegemaakt (zie bijlage 2 voor een beschrijving van deze incidenten).

Omdat slechts twee coördinatoren en één ouder bekend waren met een geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag bij de huidige afdeling, kon niet worden onderzocht met welke organisatiekenmerken de incidentie samenhangt. Het aantal bekende gevallen was in alle lokale afdelingen laag.

Vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Seksueel grensoverschrijdend gedrag komt in verschillende vormen voor. Ongewenste seksueel getinte opmerkingen komen het vaakst voor.

Koepels en bonden. Bij de koepels en bonden zijn in de afgelopen twee jaar verschillende vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag gemeld. Volgens de landelijke beleidsmedewerkers gingen meldingen over vermoedens of angst voor misbruik van een kind door een volwassene, seksuele intimidatie van een minderjarige door een trainer, bezit van kinderporno bij een vrijwilliger, stiekem maken van foto's (door een minderjarige) tijdens het omkleden, en aanranding. De koepel die veel publiciteit heeft gegeven aan het meldpunt (waarbij jaarlijks 40 tot 50 meldingen binnen zijn gekomen) heeft daarnaast veel vragen gekregen over relaties tussen meerderjarige en minderjarige leden of vrijwilligers. Deze zijn geregistreerd als meldingen. Verder waren er geen duidelijke verschillen tussen de koepels en bonden.

Lokale afdelingen. Bij de coördinator en bij de ouder die bekend waren met een geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag ging het om verschillende gedragingen. De ouder gaf aan dat haar zoon was geconfronteerd met seksueel getinte opmerkingen over het uiterlijk of lichaam en dat hij was aangeraakt, waardoor hij zich ongemakkelijk voelde. In de afdeling van de coördinator was een 15-jarig meisje door een volwassen vrijwilliger gestalkt.

Om meer zicht te krijgen op de vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag, zijn 17 gedragingen voorgelegd aan alle coördinatoren, vrijwilligers en ouders. Aan ouders is gevraagd of ze bij elke gedraging wilden aangeven of hun kind dat in de afgelopen twee jaar heeft meegemaakt in de betreffende vrijwilligersorganisatie. Aan coördinatoren is gevraagd of deze gedragingen in de afgelopen twee jaar zijn voorgekomen in hun lokale afdeling. Aan de vrijwilligers is gevraagd welke situaties zij kenden van horen zeggen en welke situaties zij zelf kenden (bijvoorbeeld omdat ze het zelf hebben gezien of gehoord, of omdat een jongere of ouder het tegen hen heeft verteld). Hierbij ging het eveneens om de afgelopen twee jaar.

Op basis van de resultaten hebben we een rangorde gemaakt. Uit de antwoorden van de coördinatoren bleek dat seksueel getinte opmerkingen over het uiterlijk of lichaam van een jongere het vaakst voorkwamen, gevolgd door lichamelijk contact met een jongere (zoals stoeien), waardoor de jongere zich ongemakkelijk voelde. Net als bij de coördinatoren ging het volgens vrijwilligers relatief vaak om seksueel getinte opmerkingen over het uiterlijk of lichaam. Ook aanstootgevende seksuele opmerkingen werden door de vrijwilligers relatief vaak genoemd (voor een compleet overzicht van deze rangorde zie bijlage 3).

Van de geïnterviewde vrijwilligers (n=11) en ouders (n=13) had niemand zelf een ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Ze kenden wel verhalen uit de tweede hand, die meestal over betasting of ongewenste seksuele opmerkingen gingen. De aard van de incidenten kon door de geïnterviewde ouders en vrijwilligers niet precies beschreven worden, omdat het ging om informatie uit de tweede hand (zie bijlage 2 voor een beschrijving van deze incidenten).

Plegers van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Volgens de meeste respondenten die bekend waren met een geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag, was de pleger in dat geval een man of jongen. Daarnaast zegt deze groep relatief vaak dat de pleger een vrijwilliger was en niet een ouder, een andere volwassene of een minderjarig lid.

Als een coördinator, vrijwilliger of ouder bekend was met een geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag is gevraagd naar kenmerken van de pleger. Hoewel dit onderzoek ging over seksueel grensoverschrijdend gedrag van minderjarige door meerderjarige vrijwilligers, is voor de volledigheid ook naar andere soorten plegers gevraagd. Twintig van de 238 respondenten hebben deze vraag over plegers beantwoord. Zestien van de 20 respondenten gaven aan dat de pleger een man of jongen was. In één geval ging het om een vrouwelijke pleger, en in drie gevallen waren er zowel mannelijke als vrouwelijke plegers. In de meeste gevallen was er één pleger betrokken, terwijl vier van de 20 respondenten aangaven dat er meerdere plegers waren. Naast het geslacht van de pleger is ook gevraagd naar de betrokkenheid van de pleger met de afdeling. Relatief veel respondenten (n=8) gaven aan dat de pleger een vrijwilliger was. Een deel van de respondenten weet niet wie de pleger was (tabel 3.2.1).

Tabel 3.2.1 Plegers van seksueel grensoverschrijdend gedrag (aantallen, n=20*)

	ja	nee	weet niet
Bestuurslid of leidinggevende van de afdeling	3	11	6
Vrijwilliger (waaronder trainers en coaches)	8	7	5
Een vader of moeder	0	14	6
Andere volwassene (18 jaar of ouder) die lid is	1	13	6
Jongere (van 12 tot 18 jaar) die lid is	1	14	5
Kind (tot 12 jaar) dat lid is	2	13	5
Persoon die niet betrokken is bij de afdeling	3	11	6

* Aantal coördinatoren, vrijwilligers of ouders die bekend waren met een geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Uit de registratie van de landelijke sportkoepel kwamen vergelijkbare resultaten naar voren: Bij de meldingen binnen de sportsector waren de beschuldigten meestal mannen ouder dan 30 jaar, die werken als coach of trainer. De dader was dus relatief vaak een vrijwilliger, maar seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen jongeren onderling kwam ook voor. Zo schreef een vrijwilliger:

“Ik heb nooit waargenomen dat een volwassene ongepast gedrag vertoonde richting een jongere, maar wel jongeren onderling die elkaar allerlei seksueel getinte opmerkingen naar het hoofd gooien.”

Slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Van de respondenten die bekend waren met een geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag, zeggen de meesten dat het slachtoffer een meisje was.

Als een coördinator, vrijwilliger of ouder bekend was met een geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag is tevens gevraagd naar kenmerken van het slachtoffer. Veertien van de 20 respondenten dachten dat het slachtoffer een meisje was (één van deze 14 respondenten gaf aan dat meerdere meisjes het slachtoffer waren geworden). De andere zes respondenten gaven aan dat het slachtoffer een jongen was. De helft van de respondenten die bekend waren met een geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag wisten niet hoe oud het slachtoffer was, vier van de 20 respondenten dachten dat het slachtoffer jonger was dan 12 jaar en de overige zes respondenten dachten dat het slachtoffer ouder was dan 12 jaar.

Uit de registratie van de landelijke sportkoepel kwam daarnaast naar voren dat het bij de meeste meldingen vermoedelijk ging om meer dan één slachtoffer. Daarnaast bleek dat bij de meldingen binnen de sportsector het merendeel van de slachtoffers meisjes waren onder de 16 jaar.

3.3 Aanpak en preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Reacties op seksueel grensoverschrijdend gedrag

Koepels en bonden die een meldpunt hebben, betrekken verschillende partijen om gezamenlijk tot een oplossing te komen. Bij koepels die geen meldpunt hebben, is de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag niet centraal geregeld. De verantwoordelijkheid ligt dan bij de lokale afdelingen. Lokale afdelingen ondernemen niet altijd stappen. Als ze dat wel doen, wordt het gedrag meestal besproken met de (vermeende) dader of het slachtoffer.

Koepels en bonden. Na een geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag is het van belang dat hier goed op gereageerd wordt. Dit kan georganiseerd worden via een meldpunt waar gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag geregistreerd worden en waar melders advies krijgen over de stappen die ze kunnen ondernemen.

De helft van de koepels en bonden had geen meldpunt. Volgens de landelijke beleidsmedewerkers van deze koepels en bonden lossen de lokale afdelingen incidenten zelf op, meestal door de beschuldigde uit de afdeling te weren. Wanneer er wel een melding is gedaan bij een koepel of een bond, kregen de lokale besturen meestal het advies om te starten met afzonderlijke gesprekken met de ouders van het slachtoffer en met de pleger. Vervolgens werd gekeken wat er moest gebeuren. Dit kon aangifte zijn, de beschuldigde op non-actief stellen, tuchtrechtprocedure starten om lidmaatschap te beëindigen, slachtofferhulp inschakelen of ouders informeren. Soms besloot de dader of beschuldigde naar aanleiding van deze stappen om bij de afdeling weg te gaan. Advies om aangifte te doen werd meestal niet opgevolgd door ouders, bijvoorbeeld omdat ze dat te belastend vonden voor hun kind. Na een melding van seksueel grensoverschrijdend gedrag verwezen de sportbonden meestal naar de vertrouwenspersonen van de landelijke sportkoepel.

In het algemeen betrekken koepels en bonden die een meldpunt hebben, verschillende partijen om gezamenlijk tot een oplossing te komen. De sleutelfiguren gaven aan dat het gebruik van een protocol bij meldingen hierbij richting en duidelijkheid geeft.

Lokale afdelingen. Als een coördinator, vrijwilliger of ouder bekend was met een geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag is gevraagd naar de stappen die zijn ondernomen. Twintig respondenten hebben deze vraag beantwoord. Hiervan gaf de helft aan dat er geen stappen zijn ondernomen. De meeste van deze respondenten kenden alleen gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag van horen zeggen of het ging om seksueel getinte opmerkingen van jongeren onderling. Volgens de andere helft van de respondenten (n=10) waren er wel stappen ondernomen. Vier respondenten hebben niet aangegeven welke stappen zijn ondernomen. Zes respondenten hebben dat wel gedaan. De stappen richting de (vermeende) dader varieerden van het gedrag met hem bespreken, de dader op het gedrag aanspreken, de dader weren uit de afdeling, tot aangifte doen. Meestal werd het gedrag ook besproken met het slachtoffer of met de ouders van het slachtoffer. In één geval was een vertrouwenspersoon ingeschakeld voor het slachtoffer en in één geval voor de dader.

Huidige beleid op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Of koepels en bonden beleid hebben, lijkt samen te hangen met de risicoperceptie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Als koepels en bonden beleid hebben, is dit meestal in de vorm van een protocol, eventueel aangevuld met ander beleid. Van de lokale afdelingen heeft een meerderheid enige vorm van beleid.

Koepels en bonden. Acht van de tien koepels en bonden hadden beleid op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag (zie bijlage 4 voor een overzicht). Dit beleid was niet in iedere koepel even uitgebreid.

De helft van de koepels en bonden had een (redelijk) uitgebreid beleid. Deze koepels en bonden hadden een protocol dat in sommige gevallen was gekoppeld aan het tuchtreglement of aan gedragsregels. Daarnaast hadden zij informatievoorzieningen of een voorbeeldbeleid. Verder hebben zij vertrouwenspersonen aangesteld of een opvangteam dat al dan niet was gekoppeld aan een meldpunt. Bij twee van deze koepels en bonden is in trainingen aandacht besteed aan de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Bij één van deze koepels moesten vrijwilligers verplicht een Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) overhandigen aan het bestuur. Deze koepel hanteerde ook een zwarte lijst. De beleidsmedewerker van deze koepel verwoordde het voordeel van de VOG als volgt:

“Drie of vier jaar geleden zijn we begonnen met de VOG. Dat heeft toen wel veel stof doen opwaaien. Maar het is wel goed dat het verplicht is, dan staat het los van individuen, iedereen heeft er één nodig, klaar. En dan kan je later wel verantwoorden dat je er alles aan hebt gedaan”.

Bij twee koepels was het beleid nog in ontwikkeling. Eén van deze koepels heeft tot nu toe een protocol ontwikkeld. Daarnaast krijgen kampeiders bij deze koepel een cursus EHBO en leidinggeven. Volgens de sleutelfiguur waren deze cursussen niet specifiek bedoeld ter preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Toch verwachtte deze sleutelfiguur dat goede vaardigheden voor het verlenen van eerste hulp en goed leiderschap kunnen bijdragen aan preventie. De andere koepel heeft een handreiking over het toepassen van relationele en seksuele vorming ontwikkeld. Daarnaast is er een vertrouwenspersoon aangesteld met wie klachten of zorgen over vrijwilligers besproken

kunnen worden. En er is een training voor medewerkers die zich bezig houden met zorg en begeleiding. De training is niet verplicht, maar kan bij interesse voor het onderwerp gevolgd worden. De training en de handreiking kunnen bijdragen aan preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag, maar waren daar niet specifiek voor bedoeld.

Bij één koepel was het beleid beperkt tot een protocol waarin richtlijnen staan wat te doen bij (een vermoeden van) seksueel misbruik. Uit het interview bleek dat dit protocol nauwelijks is gebruikt. Deze koepel zag weinig noodzaak voor beleid. De sleutelfiguur verwoordde dit als volgt:

“In onze sector hebben we een zelfreinigend effect. Mensen laten het wel uit hun hoofd om verbannen te worden uit hun buurt. Verder is er nooit één op één contact en er zijn geen gesloten ruimtes, alles is open, er zijn geen aparte kamertjes of zo. Je laat het wel uit je hoofd om iets te doen, want er kijkt altijd iemand mee. Het gebeurt redelijk in de openbaarheid [.....] Het feit dat we het niet horen, betekent niet dat het niet gebeurt, maar de groep kennende weet je toch wel dat het eigenlijk niet kan gebeuren.”

Twee van de tien koepels en bonden hadden geen beleid. Bij één van deze koepels viel beleid ter preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag buiten hun doelstelling. Volgens de sleutelfiguur van deze koepel hebben hun lokale afdelingen mogelijk wel beleid, maar daarvan was deze koepel niet op de hoogte. De beleidsmedewerker van deze koepel schatte het risico op seksueel misbruik laag in, omdat er alleen meisjes en vrouwen bij de activiteiten betrokken waren. Bij de andere koepel zonder beleid moet voor inhoudelijk beleid op projectbasis financiering gezocht worden. Tot nu toe heeft de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag geen prioriteit gehad. Dit had volgens de beleidsmedewerker van deze koepel verschillende oorzaken. Ten eerste wordt de organisatie gekenmerkt door een losse structuur. De lokale afdelingen hebben weinig binding met de landelijke koepel. Hierdoor is het moeilijk om landelijk beleid lokaal te implementeren. Ten tweede zijn er op lokaal niveau weinig initiatieven op dit terrein, omdat het een lastig onderwerp is en omdat de lokale bestuursleden zelf vaak ook relatief jong zijn, waardoor ze zich niet bewust zijn van het risico van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Lokale afdelingen. We hebben ook onderzocht of er op lokaal niveau beleid is. Aan de coördinatoren is een aantal vormen van beleid voorgelegd die mogelijk preventief of curatief zouden kunnen werken. Een kleine meerderheid van de afdelingen had beleid om alcoholmisbruik te voorkomen. Iets meer dan vier op de tien afdelingen hadden gedragsregels voor vrijwilligers. Ongeveer drie op de tien afdelingen hadden beleid ter voorkoming van één op één contact tussen jongeren en vrijwilligers. Bijna drie op de tien afdelingen hadden een vertrouwenspersoon. De overige vormen van beleid zijn minder wijdverspreid (tabel 3.3.1). Zevenendertig van de 43 afdelingen hadden minstens één van onderstaande vormen van beleid. Hiervan hadden 33 afdelingen specifiek beleid op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Tabel 3.3.1 Huidig beleid in de lokale afdelingen (aantallen, n=43)

	ja	nee	weet niet
Is er geschreven beleid (bijvoorbeeld beleidsnota's, werkplannen, projectplannen) op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag?*	4	33	6
Is er beleid om te voorkomen dat jongeren te veel 'één op één contact' hebben met een vrijwilliger?	13	28	2
Is er beleid om te voorkomen dat jongeren afhankelijk worden van een vrijwilliger?	10	29	4
Is er beleid om te voorkomen dat vrijwilligers en jongeren teveel alcohol drinken?	27	14	2
Staan er gedragsregels voor vrijwilligers op papier?*	18	21	4
Moeten nieuwe vrijwilligers een 'verklaring van goed gedrag' laten zien aan het bestuur?*	6	35	2
Heeft uw afdeling vertrouwenspersonen (opvangteam of vertrouwensadviseurs)?*	12	27	4
Is er een protocol (regels) hoe je met meldingen om moet gaan?*	7	29	7
Heeft uw afdeling een regeling voor klachten?*	11	28	4
Worden vrijwilligers getraind om seksueel grensoverschrijdend gedrag te herkennen en tegen te gaan?*	8	33	2
Is er in uw afdeling voorlichting geweest over seksueel grensoverschrijdend gedrag ?*/**	6	35	2
Komt het onderwerp 'seksueel grensoverschrijdend gedrag' regelmatig aan de orde (denk bijvoorbeeld aan vergaderingen en trainingen voor vrijwilligers)?*	3	38	2

* Deze voorlichting is in alle gevallen gegeven aan bestuurders, leidinggevenden of coördinatoren en aan vrijwilligers.

** Deze vormen van beleid beschouwen we als specifieke maatregelen tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Uit de interviews met de vrijwilligers en ouders bleek dat er ook informeel beleid is. Zo werd een aantal ongeschreven regels benoemd, die preventief werken tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag:

- geen gemengde groepen jongens/meiden;
- relaties met leden zijn binnen de lokale afdeling niet toegestaan;
- geen vaders in de kleedkamers;
- groepen worden begeleid door meerdere vrijwilligers;
- ouders halen hun kinderen op en zitten aan de kant tijdens de activiteit;
- jongens en meisjes kleden zich apart om;
- algemeen maatschappelijk geldende normen en waarden gelden ook binnen de lokale afdeling (zoals niet vrijen in het openbaar, niet ongevraagd aan iemand zitten).

Knelpunten in het huidige beleid

Het ontbreken van een protocol, vertrouwenspersonen of een meldpunt wordt als knelpunt ervaren. Daarnaast ervaren de sleutelfiguren knelpunten bij het goed uitvoeren van het beleid.

In de interviews zijn door de landelijke beleidsmedewerkers bij verschillende aspecten van beleid knelpunten genoemd. Ook is er door de landelijke beleidsmedewerkers en de coördinatoren een aantal knelpunten genoemd die voor het beleid in het algemeen gelden.

Algemeen. Volgens de sleutelfiguren is een deel van de ouders en vrijwilligers van mening dat bij hun afdeling geen seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomt. Hierdoor is er, volgens de sleutelfiguren, bij de lokale afdelingen weinig draagvlak voor het implementeren van beleid. Vrijwilligers zijn volgens de landelijke beleidsmedewerkers vooral gemotiveerd voor het organiseren van activiteiten en zien beleid ter preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag als overbodige regelgeving en gedoe. Volgens de sleutelfiguren wordt er op lokaal niveau meestal pas actie ondernomen als er een incident is.

Op lokaal niveau signaleerden slechts twee van de 43 coördinatoren een knelpunt. Volgens één coördinator was het een probleem dat er te weinig middelen (bijvoorbeeld tijd en geld) zijn voor de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Volgens een andere coördinator was het een probleem dat het onderwerp nooit aan de orde komt.

Uit de interviews met de ouders en vrijwilligers bleek dat er bij de vrijwilligers behoefte is aan duidelijkheid. Als seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomt, moet duidelijk zijn wat er dan gedaan moet worden. Volgens een deel van de geïnterviewde vrijwilligers is dit op het moment onvoldoende duidelijk.

Protocol. Volgens de sleutelfiguren biedt een protocol houvast en geeft het bestuursleden en vrijwilligers het gevoel dat ze ergens op terug kunnen vallen. Zonder protocol is het niet duidelijk wat precies de grenzen zijn. Aan de andere kant kan in een protocol niet alles vastgelegd worden. De beleidsmedewerkers vonden het moeilijk dat er veel grijze gebieden zijn. Ze vonden het lastig om te bepalen wat wel en niet mag. Dit gold vooral voor troosten, knuffelen, en voor relaties tussen jongeren. Koepels en bonden wilden krampachtigheid voorkomen, en tegelijkertijd alert blijven. Eén beleidsmedewerker vond dat richtlijnen gebaseerd moeten worden op onderzoek, waardoor deze objectief worden. Eén sleutelfiguur noemde nog een ander knelpunt: Hun protocol sluit niet helemaal aan bij hun situatie. Ze hebben het protocol overgenomen van een andere vrijwilligersorganisatie. Daarin wordt verwezen naar voorzieningen die er bij de betreffende koepel niet zijn.

Vertrouwenspersonen of opvangteam. Eén sleutelfiguur gaf aan dat zij als vertrouwenscontactpersoon te weinig tijd heeft om beleid te ontwikkelen. Dit ervoer zij als knelpunt. Een andere beleidsmedewerker vertelde dat de voorzitters van lokale afdelingen dienst draaien voor het noodnummer. De voorzitters zijn vrijwilligers die niet zijn opgeleid om steun en advies te geven bij gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Hierdoor voelen ze zich volgens de sleutelfiguur onvoldoende deskundig. Tenslotte gaf één beleidsmedewerker (van een koepel die geen vertrouwenspersoon heeft aangesteld) aan dat het een probleem is dat vrijwilligers en ouders niet anoniem kunnen melden. Bij deze koepel worden incidenten binnen de lokale afdelingen opgelost. De sleutelfiguur zei hierover:

“Als het gaat om anoniem melden is dat best moeilijk. Het vraagt vertrouwen richting een bestuurder. Er is geen plek waar je automatisch naar toe kunt en er zijn geen externe vertrouwenspersoon. Het wordt eigenlijk in de verenigingslijn opgelost. Ik denk dat het in principe kan, maar ik denk dat het duidelijker is dat je een vast persoon aanstelt. Dat geeft denk ik veiligheid voor mensen die een melding willen doen.”

Meldpunt. Sommige koepels en bonden die geen meldpunt hebben, zagen dit niet als een knelpunt, omdat ze de kans dat seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomt heel laag

inschatten. Andere koepels en bonden zonder meldpunt vonden dat ze onvoldoende zicht hebben op hetgeen er gebeurt:

“Bij navraag bleek er niks te zijn gebeurd. Tenminste niet bekend. Maar het kan dat het bij ons een blinde vlek is, omdat er geen plek is om het te melden.”

Bij de koepels en bonden met een meldpunt bleek het lastig om erachter te komen wat er was gebeurd voorafgaand aan de melding. Als het verhaal onvoldoende duidelijk werd of als er onvoldoende bewijs was, konden er geen stappen ondernomen worden, terwijl de beleidsmedewerkers dat soms wel zouden willen. Verder vonden de sleutelfiguren het lastig om te bepalen hoe gedetailleerd ze de meldingen moesten registreren. Daarnaast werd meestal niet het hele traject van incident tot afhandeling geregistreerd. Meestal waren er meerdere partijen betrokken. Als de ene partij het aan de andere partij overdroeg, bijvoorbeeld van sportbond naar de landelijke sportkoepel, dan verloor de eerste partij het overzicht. Tenslotte vonden de meeste beleidsmedewerkers het lastig dat niet alle gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag gemeld worden. Of lokale vrijwilligers of andere betrokkenen een meldden, hing af van hun inschatting over de noodzaak of het nut van het doen van een melding. Hierdoor was er onvoldoende zicht op de omvang van het probleem. Overigens werd dit niet door iedereen als een knelpunt ervaren. Volgens één beleidsmedewerker waren lokale bestuursleden zich goed bewust van hun verantwoordelijkheden en losten zij incidenten op een goede manier op. Aan de andere kant nuanceerde deze sleutelfiguur dit standpunt later en gaf ze aan dat verenigingsbesturen een hoog verloop kenden waardoor ze geen inzicht had in de kennis en kunde van de lokale bestuursleden.

Tuchtreglement. Twee sleutelfiguren gaven aan dat de vrijwilligers die lid zijn van een tuchtcommissie veel tijd en energie kwijt zijn aan hun werk voor deze commissie. Dit ervoeren deze sleutelfiguren als knelpunt.

Verklaring Omtrent Gedrag. De beleidsmedewerkers van de koepel die het aanvragen van een VOG voor nieuwe vrijwilligers verplicht stelt, gaven aan dat deze regeling continu onder de aandacht gebracht moet worden. Zij merkten dat het een handeling is die er snel bij in schiet.

Zwarte lijst. Slechts één van de tien koepels en bonden hanteerde een zwarte lijst. Hierdoor konden daders die op de zwarte lijst staan van deze koepel, nog wel actief worden bij andere vrijwilligersorganisaties. De sleutelfiguren van de koepel die een zwarte lijst hadden, noemden twee knelpunten ten aanzien van dit onderdeel. Volgens de privacyregels van het College Bescherming Persoonsgegevens (CBP) moeten registraties van meldingen die niet zijn bewezen na een half jaar vernietigd worden. Dat is lastig, want de sleutelfiguren wilden die beschuldigten wel in de gaten kunnen blijven houden. Omdat dit niet mag, deden de beleidsmedewerkers dit niet. Ze hielden ook niet voor zichzelf een schaduw dossier bij.

Voorgenomen beleid op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag

De koepels en bonden die beleid hebben op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag, hebben de meeste plannen om hun beleid uit te breiden of te verbeteren. De koepels en bonden die geen beleid hebben, hebben geen plannen voor het ontwikkelen van nieuw beleid.

Twee koepels hadden geen beleid, bij één koepel was het beleid beperkt tot een protocol, bij twee koepels was het beleid nog in ontwikkeling, en bij vijf koepels en bonden was

het beleid (redelijk) uitgebreid. Van de drie koepels zonder beleid of met een beperkt beleid, hebben twee koepels geen plannen om nieuw beleid te ontwikkelen. De belangrijkste reden hiervoor is dat deze koepels hier geen aanleiding toe zien, omdat zij de kans op seksueel grensoverschrijdend gedrag laag inschatten. De derde koepel had geen concrete plannen, maar overwoog wel om onderzoek te doen naar de beleving van hun leden:

“Wij denken er bijvoorbeeld over om jongeren zelf te trainen en in te zetten als onderzoeker, omdat zij het beste kunnen aansluiten bij de jongeren. Het is een lastig onderwerp en we zijn ook benieuwd naar de beleving van jongeren.”

Van de twee koepels waarbij het beleid in ontwikkeling was, wilde één de resultaten van het huidige onderzoek afwachten en indien nodig het beleid daarop afstemmen. De andere koepel had plannen om een meldpunt op te richten en een registratiesysteem op te zetten. Daarnaast wilden zij een protocol ontwikkelen. In dat protocol moeten zowel preventieve als curatieve maatregelen vastgelegd worden. Zo was de beleidsmedewerker van plan om gedragsregels op te nemen in het protocol:

“Ik wil uiteindelijk een soort tien geboden zodat dat gewoon helder is.”

Van de vijf koepels en bonden met een (redelijk) compleet beleid overwogen vier koepels het verplicht stellen van de verklaring Omtrent Gedrag (bij de vijfde koepel is dit al verplicht). Drie koepels wilden hun protocol verbeteren, bijvoorbeeld door meer aandacht te besteden aan ongewenst gedrag tussen jeugdigen onderling. Twee overwogen het hanteren van een zwarte lijst en één koepel onderzocht of het nuttig is om eisen te stellen aan de kwaliteit van het sociale veiligheidsbeleid van hun leden. Er werd overwogen om leden die op dit terrein onvoldoende presteren te korten op hun subsidie. Tenslotte wilde de beleidsmedewerker die had gesignaleerd dat het deelnemen aan een tuchtcommissie tijdrovend is voor vrijwilligers, onderzoeken of zij de tuchtrechtspraak kunnen uitbesteden aan een extern instituut of commissie.

3.4 Communicatie over seksueel grensoverschrijdend gedrag

Stimulering van beleid in lokale afdelingen door koepelorganisaties

Koepelorganisaties stimuleren op verschillende manieren dat lokale afdelingen hun verantwoordelijkheid nemen rond seksueel grensoverschrijdend gedrag. Er zijn koepels die zich beperken tot het vernoemen van het protocol en gedragsregels op de website en in een handboek. Lokale afdelingen moeten dan verder zelf om informatie vragen. Er zijn ook koepels die het onderwerp wel actief onder de aandacht brengen, bijvoorbeeld door spellen en training aan te bieden waarmee lokale afdelingen het onderwerp bespreekbaar kunnen maken onder leden en vrijwilligers. Sommige koepels en bonden hebben als strategie om het onderwerp in te bedden in een breder thema, zoals sociale veiligheid.

Acht van de tien koepels en bonden hadden beleid op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Deze koepels gebruikten verschillende communicatiemiddelen om lokale afdelingen op de hoogte te brengen van hun beleid. Bij veel koepels en bonden stond informatie over het protocol en de gedragsregels in het handboek voor lokale afdelingen en op de website. Ook is er soms in nieuwsbrieven en ledenbladen over gepubliceerd. Specifieke informatie over wat lokale afdelingen preventief kunnen doen of hoe men om dient te gaan met vermoedens of meldingen, kregen lokale afdelingen echter vaak pas als ze er zelf om vroegen. Meestal stuurden de koepels en bonden het protocol dan op. Daarnaast had ongeveer de helft van de koepels en bonden brochures beschikbaar of waren themabijeenkomsten en trainingen voor

vrijwilligers mogelijk. Ook hadden twee koepels spellen en training ontwikkeld voor jeugdleden, om omgangsvormen bespreekbaar te maken:

"We hebben ook een training voor jongens, 'boys proof', waarin met jongens wordt gekeken wie je bent, hoe je met meisjes omgaat, hoe ga je in groepen met elkaar om."

"Uit het spel 'de verleiding' komen gouden regels voor de groep, op een speelse manier. Het is om het bespreekbaar te maken. Dat je discussie krijgt."

Koepels en bonden waren vrij huiverig om het thema al te nadrukkelijk op de agenda te plaatsen.

"We proberen het onderwerp ook een beetje te mijden. Krijg je geen input van de lokale afdelingen op dit terrein dan kom je er zelf ook niet zozeer mee. Het zijn ook niet de meest leuke onderwerpen om het blad mee te vullen."

De lading van het onderwerp maakte communicatie erover lastig. Sommige koepels en bonden waren zich hiervan bewust en benaderden het onderwerp vanuit de preventieve hoek, door aandacht te besteden aan gewenste omgangsvormen. Eén van de manieren om dit te doen, is om het onderwerp onder te brengen in trainingen voor vrijwilligers die een breder thema bestrijken.

"Onze jeugdwerkers geven trainingen over veiligheid aan lokale vrijwilligers. Die trainingen kunnen vrijwilligers volgen als ze interesse hebben. Grenzen op het gebied van seksualiteit zijn onderdeel van de training."

Er waren wel plannen om meer aandacht te besteden aan het onderwerp. Door diverse koepels en bonden werd aangegeven dat ze zich bezinnen op strategieën om het onderwerp in de toekomst opnieuw te agenderen bij lokale afdelingen. De inbedding van seksueel grensoverschrijdend gedrag in een breder thema werd door een aantal beleidsmedewerkers als kansrijke strategie gezien. Als bredere thema's werden sociale veiligheid en seksualiteit in brede zin genoemd. Ook werd er nagedacht of het vrijblijvende karakter van de communicatie kan veranderen, bijvoorbeeld door eisen te koppelen aan subsidieverstrekking.

Knelpunten ten aanzien van de communicatie

De lading van het onderwerp, angst voor wat het oproept en de afstand tot lokale afdelingen zijn knelpunten in communicatie. Ook het verloop van vrijwilligers en gebrek aan specifieke deskundigheid belemmeren de communicatie.

Door de beleidsmedewerkers van de koepels en bonden is een aantal knelpunten genoemd, die goede communicatie over hun beleid rond seksueel grensoverschrijdend gedrag naar lokale afdelingen belemmeren.

Onbekendheid problematiek. De koepelorganisaties schatten in dat seksueel grensoverschrijdend gedrag door veel vrijwilligers en ouders niet als actueel probleem wordt gezien. De inschatting van het risico was laag en daardoor de behoefte aan informatie, was de verwachting.

"Het besef dat er iets mis kan gaan wordt maar heel weinig gevoeld. Over consequenties als er wat mis zou gaan wordt weinig nagedacht."

Gevoeligheid thema. De beleidsmedewerkers gaven aan dat het thema veel gevoelens van verlegenheid en afkeer oproept. Dat maakte het geen makkelijk onderwerp om over te communiceren.

"Het is toch een taboeonderwerp. Als het al ter sprake komt is het in de lacherige sfeer."

Angst voor verlies van leden. Sommige koepels waren bang dat communiceren over seksueel grensoverschrijdend gedrag gevoelens van onveiligheid oproept. 'Waar rook is, is vuur', is de gedachte. De angst om hierdoor paniek te zaaien of leden te verliezen, is een rem op communicatie.

"Je moet ouders informeren, maar het gevolg is wel dat er dan paniek ontstaat. Dan worden mensen bang en angstig en dat leidt dan tot meer gedoe. Ik schrijf er ook bewust niet over, want wat maakt het los? Maakt het niet meer los dan dat het oplevert? Ik denk ook dat naarmate je er meer over schrijft, mensen ook spoken gaan zien en iemand ten onrechte beschuldigen."

Verloop van vrijwilligers en lokale besturen. Het grote verloop van vrijwilligers en lokale besturen maakte dat de informatie over beleid steeds opnieuw onder de aandacht gebracht moet worden.

"Wat je merkt is dat bij afdelingen mensen weggaan, en dan hebben mensen die map op zolder staan en dan blijkt dat ze map niet meer kunnen vinden."

Gebrek aan deskundigheid lokale besturen. De taken die bij een lokale afdeling liggen rond de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag vragen deskundigheid die bij veel besturen niet altijd aanwezig is. Het verloop maakte het extra lastig om deze deskundigheid op peil te brengen.

"We hebben ook een draaiboek voor besturen, die moeten dienst draaien voor het noodnummer. Dat vinden ze wel eng want ze voelen zich niet deskundig. Het zou goed zijn als ze ook een training krijgen om zich wat zekerder te voelen."

Afstand landelijke koepel en lokale afdelingen en leden. Bij sommige koepelorganisaties is de afstand naar lokale afdelingen groot. De lokale afdelingen zijn autonoom om hun beleid te bepalen en de taak van de koepel blijft beperkt tot aanreiken en adviseren. Hierdoor hadden landelijke koepels en bonden geen zicht op wat er met de aangereikte gedragsregels, protocollen en brochures is gebeurd en waren ze afhankelijk van de inzet van hun contactpersonen bij lokale afdelingen om informatie verder te verspreiden onder vrijwilligers en ouders.

"Het moeilijke van het communiceren met de achterban is dat de [koepel] redelijk ver van de verenigingen staat. Personen zijn ook niet digitaal bij ons geregistreerd. Je kan ze dus alleen via de verenigingen informeren."

Trainingen zijn vrijwillig. Trainingen die landelijk of lokaal zijn aangeboden aan vrijwilligers, hadden doorgaans geen verplicht karakter. Dat betekent dat vrijwilligers zelf moesten kiezen en tijd vrij moesten maken om aan trainingen deel te nemen. Door de koepels werd gesignaleerd dat vrijwilligers hier vaak weinig voor voelden. Volgens de landelijke beleidsmedewerkers willen vrijwilligers actief zijn in de lokale afdeling, maar hebben ze geen behoefte om deel te nemen aan trainingen en discussies.

"De meeste vrijwilligers doen hun ding bij de club, en dat is het dan."

"Vrijwilligers willen gewoon activiteiten organiseren, dan gaan ze niet altijd een training doen."

Gesloten cultuur. Lokale afdelingen kunnen te maken hebben met een gesloten cultuur, doordat elk lid in hetzelfde dorp woont, er familie- en vriendschapsbanden bestaan tussen leden of doordat de afdeling om andere redenen een dergelijke cultuur heeft. Dit maakte dat de communicatie van de afdelingen naar de koepelorganisatie niet goed

verliep als er sprake was van meldingen of vermoedens, omdat men 'de vuile was niet buiten wil hangen'.

"[Afdelingen] zijn lokale gemeenschappen, die hebben de neiging om als er iets gebeurt om dat niet naar buiten te brengen. Daarom is het nodig om [sleutelfiguren] toe te rusten wat doe je nou als er iets gebeurd is. Als je wat hoort van een ouder, kind of vrijwilliger. Hoe breng je dat dan naar buiten, zodat het niet onder de pet gehouden wordt. Dat we niet dingen gaan ontkennen."

Bekendheid van het landelijke beleid op lokaal niveau

Coördinatoren, vrijwilligers en ouders blijken niet goed op de hoogte van beleid. Men kent het preventieve beleid (gedragsregels, protocol, voorlichting) meestal niet en weet ook veelal niet of de lokale afdeling of koepelorganisatie beleid heeft als zich seksueel grensoverschrijdend gedrag voordoet.

Coördinatoren van lokale afdelingen waren niet goed op de hoogte van het beleid van de koepels en bonden. Minder dan helft van de coördinatoren van afdelingen die aangesloten zijn bij een koepel of bond met een protocol, wist dat dit protocol bestaat. Een derde was op de hoogte van de aangestelde vertrouwenspersonen voor slachtoffers en minder dan een vijfde van de coördinatoren was op de hoogte van het bestaan van een telefonisch meldpunt en van vertrouwenspersonen voor beschuldigen.

Ouders en vrijwilligers zijn nauwelijks voorgelicht over de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag (respectievelijk 3% en 7%). Tien procent van de vrijwilligers gaf aan dat ze een training hebben gehad om seksueel grensoverschrijdend gedrag te herkennen. In de interviews vertelden vrijwilligers dat het onderwerp kort is aangestipt in de introductie cursus, waarbij het ging over algemeen grensoverschrijdend gedrag en het respecteren van elkaars grenzen. Een deel van de geïnterviewde vrijwilligers kende wel een aantal preventieve maatregelen. Zij noemden vertrouwenspersoon, algemene gedragsregels en intakeprocedure voor nieuwe vrijwilligers.

Informatie bleek niet goed toegankelijk voor ouders. Ouders gaven het signaal dat je lang moet zoeken en ontoegankelijke informatie vindt.

"Ik heb even gekeken wat er aan beleid te vinden was, en dat was al een hele klus om erachter te komen waar dat staat beschreven, dat weten heel weinig mensen. Via de raad van bestuur ben ik erachter gekomen"

"Deze gedragscodes moeten dus geen 13 pagina's lang zijn (hooguit twee) want anders leest niemand het meer."

Veel ouders wisten niet wat ze zouden moeten doen als ze geconfronteerd zouden worden met seksueel grensoverschrijdend gedrag jegens hun kind. Ze wisten niet of er binnen de lokale afdeling afspraken zijn. Voor sommige ouders was dit inzicht confronterend.

"Ik ben eigenlijk heel slecht geïnformeerd, ik ben een hele slechte moeder dat ik mijn kinderen er zo naartoe stuur, haha! Nou moet ik zeggen dat mijn kinderen maar een paar uurtjes op zaterdag gaan. Als het intensiever zou zijn, zou ik meer willen weten. Ze werken altijd in een groep, dat hoor ik van de kinderen. Daarom krijg je het idee: het zal wel veilig zijn."

Vrijwilligers waren iets beter op de hoogte, maar ook bij hen waren er veel die niet weten of er afspraken waren over hoe te handelen bij grensoverschrijdend gedrag. In de interviews is ook gevraagd of vrijwilligers weten waar ze zelf naartoe zouden gaan

wanneer ze te maken zouden krijgen met seksuele intimidatie of seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het bestuur, de vertrouwenspersoon van de lokale afdeling of andere vrijwilligers werden als mogelijkheden genoemd.

Waardering van de landelijke communicatie door vrijwilligers en ouders

Vrijwilligers en ouders hebben een beperkte behoefte aan communicatie over dit onderwerp. Ze willen graag weten dat de lokale afdeling en koepelorganisatie de zaken goed heeft geregeld en waar men terecht kan als er iets aan de hand is. Omdat de behoefte aan communicatie vrij laag is, is men over het algemeen tevreden over wat er nu geboden wordt.

Sommige vrijwilligers vonden het niet nodig om op de hoogte te zijn, omdat ze beleid zagen als een zaak van het bestuur en omdat ze verwachtten dat seksueel grensoverschrijdend gedrag in hun lokale afdeling niet voorkomt.

“Ik was verrast door dit onderzoek, ik dacht, waarom moeten wij ons in godsnaam bezig houden met dit onderwerp, waar komt die vraag vandaan? Ik had er nog nooit bij stil gestaan in de anderhalf jaar dat ik vrijwilliger ben, ik dacht: wat een onzin, dit speelt toch helemaal niet!”

Vrijwilligers die wel vonden dat zij een verantwoordelijkheid hebben rond het onderwerp, vonden dat de communicatie verbeterd zou moeten worden, zodat alle vrijwilligers weten wat hen te doen staat als ze te maken krijgen met een geval van seksuele intimidatie of seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Dezelfde tendens als bij vrijwilligers speelde ook bij ouders. De inschatting van het risico was laag en ouders stonden weinig stil bij de mogelijkheid van seksueel grensoverschrijdend gedrag. De informatiebehoefte was daardoor klein.

“Voor mij hoeven ze echt niet volgende week een A-viertje mee te geven aan de kinderen met daarop: ‘Mocht uw kind thuiskomen met verhalen, dan is dit de vertrouwenspersoon.’ Het is gewoon niet zo aan de orde in onze lokale afdeling, en dus niet nodig.”

Ook ouders die aangaven dat de communicatie kan verbeteren, hadden meestal een beperkte behoefte aan informatie: ze wilden weten óf er beleid is en wie ze kunnen benaderen wanneer dat nodig mocht blijken. Men wilde vooral dat de lokale afdeling het onderwerp oppakt.

“Ik vind het goed als dit onderwerp binnen de leiding wordt besproken, maar ik hoef daar als ouder niet van op de hoogte te blijven.”

Al was het vertrouwen dat lokale afdelingen het nu goed geregeld hebben, niet bij elke ouder groot.

“Want er kunnen wel regels zijn en die kunnen dan mooi in een handboek zitten, maar er moet ook wel een stukje controle op zijn.”

Communicatie kan bijdragen aan het vertrouwen van ouders: ouders die op de hoogte waren van de aanwezigheid van een vertrouwenspersoon, gaven aan dat dit vertrouwen geeft.

Sommige ouders zijn door het interview aan het denken gezet, en merkten dat ze wel meer betrokken willen worden bij beleid.

"Het is een situatie waar je in beland bent: je hebt je kinderen ingeschreven, ze gaan er heen en hebben het naar hun zin. Prima. Maar als je nadenkt over het beleid, dan denk ik dat het wel prettig is als het gedeeld zou worden met de ouders. Ik vind het achteraf gezien eigenlijk heel belangrijk om betrokken te worden bij dit onderwerp."

De attitudes van vrijwilligers en ouders over de communicatie leken dus vrij 'dubbel'. Aan de ene kant wilden mensen graag weten dat de lokale afdeling zijn zaakjes op dit gebied goed op orde heeft en men wilde weten wat men moet doen als er zich een situatie zou voordoen. Aan de andere kant gaf men ook het signaal af huiverig te zijn voor teveel 'gedoe' rondom dit onderwerp.

3.5 Draagvlak voor maatregelen

Aan alle respondenten is gevraagd of ze maatregelen ter preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag belangrijk vinden. Daarnaast is aan alle respondenten gevraagd wat ze vinden van de maatregelen die door het Ministerie van Justitie worden overwogen, zoals een zwarte lijst, landelijke richtlijnen hoe te handelen bij een incident, landelijke gedragregels, en het verplicht stellen van de Verklaring Omtrent Gedrag.

Het belang van maatregelen

Aan de ene kant vinden coördinatoren, vrijwilligers en ouders maatregelen belangrijk, aan de andere kant wil men niet te veel regels.

Aan de coördinatoren is gevraagd of het bestuur van hun lokale afdeling preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag jegens minderjarigen belangrijk vindt. In 25 van de 43 afdelingen was dat het geval. In 14 afdelingen wist de coördinator niet of het bestuur het belangrijk vindt en in vier afdelingen vonden niet alle bestuursleden het belangrijk.

Aan de coördinatoren, vrijwilligers en ouders is de volgende vraag voorgelegd: "*Seksueel grensoverschrijdend gedrag kan ook gebeuren bij organisaties waar vrijwilligers werken. En dus ook bij de jongeren die daar activiteiten doen. Sommige mensen vinden het heel belangrijk om daar iets tegen te doen. Andere mensen vinden dat het onderwerp overdreven wordt. Vindt u dat het overdreven wordt?*" Een kleine meerderheid van de respondenten vond dat het onderwerp niet overdreven wordt. Ouders vonden het vaker niet overdreven dan vrijwilligers. Ongeveer een kwart van de respondenten vond dat het onderwerp wel een beetje overdreven wordt en 11% vond dat het best wel of (zeer) zeker overdreven wordt (tabel 3.5.1).

Tabel 3.5.1 Percentage respondenten dat maatregelen al dan niet overdreven vindt (n=217*)

	niet overdreven		een beetje overdreven		wel overdreven	
	n	%	n	%	n	%
coördinator	26	63,4	12	29,3	3	7,3
vrijwilliger	47	54,7 [▼]	30	34,9 [▲]	9	10,5
ouder	64	71,1 [▲]	14	15,6 [▼]	12	13,3
totaal	137	63,1	56	25,8	24	11,1

* 21 respondenten wisten niet of ze het overdreven vinden of niet

▼ / ▲ Significant hoger / lager percentage dan bij het totaal

In de interviews met ouders en vrijwilligers is ook gevraagd in hoeverre respondenten maatregelen belangrijk vonden. Sommige mensen vonden het heel belangrijk dat er veel gedaan wordt om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen, andere mensen vinden dat het onderwerp overdreven wordt. Wanneer de geïnterviewden gevraagd werd om stelling te nemen in deze discussie, kozen de meesten een positie in het midden. Men vond het zeker belangrijk dat er regels zijn, maar men gaf ook aan dat te veel regels niet goed zijn, omdat dit ten koste zou gaan van de spontaniteit van het verenigingsleven.

De geïnterviewde vrijwilligers stonden dus achter preventieve maatregelen, maar wijzen daarnaast ook op de gevaren van 'te veel' maatregelen.

"Het is een goed idee om maatregelen te treffen, je bent toch veel met kinderen in de weer, een kwetsbare groep qua leeftijd. [...] Maar je moet niet te spastisch met het onderwerp omgaan. Ik wil gewoon vrij kunnen zijn, en niet denken: oh, nu heb ik iemand verkeerd aangeraakt. [...] Dan denk ik namelijk dat ik heel afstandelijk word naar de kinderen, dat is voor hen ook niet leuk."

Ook geïnterviewde ouders stonden achter preventieve maatregelen. Maar ook ouders gaven daarnaast aan dat te veel nadruk op dit soort maatregelen negatieve consequenties kan hebben:

"Er moet zeker alle ruimte zijn om seksuele intimidatie te onderzoeken. Ik geloof wel dat de achterdocht het heel lastig maakt om nog spontaan en onbevangen in het werk te staan. Ik ben erg tegen Amerikaanse toestanden, waarbij leraren worden aangeklaagd als ze een kind een schouderklopje geven."

Aan de andere kant waren er ook ouders en vrijwilligers die een tegengeluid bieden tegen de angst voor te veel maatregelen. Zo verwoordde één ouder:

"Op dit gebied kun je niet genoeg doen om het te voorkomen. Iemand die al een historie heeft, mag dus nooit meer met kinderen werken, of niet in die hoedanigheid. Als je er nooit mee te maken hebt gehad, kan ik me voorstellen dat je denkt dat alle aandacht overdreven is. Toch denk ik dat het heel belangrijk is dat verenigingen maatregelen treffen om te zorgen dat je weet wat je moet doen als zoiets zich voordoet."

Of men maatregelen belangrijk vond, hing ook af van de risicoperceptie. Een deel van de respondenten schatte de kans op seksueel grensoverschrijdend gedrag in de lokale afdeling laag in, bijvoorbeeld vanwege de aard van de activiteiten of de sociale controle.

"Ik denk dat er helemaal geen behoefte aan is. Het klinkt raar, maar mijn gevoel zegt: het merendeel komt uit een nettere buurt (niet dat het in nettere buurten niet voor kan komen), en we zijn een kleine vereniging van ongeveer 500 mensen, dus iedereen kent iedereen wel. De sociale controle is heel erg groot. Ik ben met alle trainers opgegroeid. We zitten heel erg dicht op elkaar."

Veel vrijwilligers en ouders leken onderscheid te maken tussen wat goed is voor de eigen lokale afdeling en wat goed is voor andere afdelingen. Zij konden het zich moeilijk voorstellen dat seksueel grensoverschrijdend gedrag bij de eigen afdeling zou voorkomen, maar dachten wel dat het bij andere afdelingen gebeurt. Een deel van de geïnterviewden pleitte dan ook landelijk voor ingrijpende maatregelen, maar bij de eigen lokale afdeling vond men dit niet nodig.

Definitie van grensoverschrijdend gedrag volgens vrijwilligers en ouders

Vrijwilligers en ouders hanteren ongeveer dezelfde definitie van grensoverschrijdend gedrag. Elementen in deze definitie zijn: beleving slachtoffer (als ongewenst), type gebeurtenis (seksueel getinte opmerkingen of intieme aanrakingen), type gedrag van de pleger (onnodige aanrakingen, bewust geïnitieerd) en machtsmisbruik. De grenzen tussen gewenst en ongewenst gedrag zijn niet altijd duidelijk. De term seksueel grensoverschrijdend gedrag blijkt verschillende associaties op te roepen (van onschuldig stoeigedrag tot relaties tussen vrijwilliger en jongere en seksueel misbruik). Deze associaties beïnvloeden de wensen en het draagvlak voor te voeren beleid.

Uit de interviews met de ouders en de vrijwilligers bleek dat hun definitie van seksueel grensoverschrijdend gedrag uit vier elementen bestaat:

- *Beleving slachtoffer.* Het gedrag is ongewenst, ongewild, wordt als onprettig ervaren.
- *Type gebeurtenis.* Het gaat om aanrakingen en opmerkingen. Bij aanrakingen gaat het om waar het kind/ de jongere wordt aangeraakt: op 'intieme plaatsen', maar ook 'op plaatsen waar diegene geen fijn gevoel bij heeft'. Ook opmerkingen kunnen volgens alle geïnterviewden seksueel grensoverschrijdend of intimiderend zijn. Vrijwilligers noemen vooral (1) ongepaste opmerkingen over uiterlijk of lichaam (de opmerking 'wat zie je er mooi uit' kan met een bepaalde intonatie al grensoverschrijdend zijn); (2) herhaaldelijk vervelende grapjes; en (3) schelden. Men lijkt hier niet te denken aan aanranding of verkrachting. Dit hangt wellicht samen met de woordkeuze van de vraag. Seksuele intimidatie en seksueel grensoverschrijdend gedrag worden over het algemeen niet direct geassocieerd met seksueel geweld of seksueel misbruik, hoewel de laatste twee formeel ook binnen de definitie van seksueel grensoverschrijdend gedrag vallen. De term seksueel grensoverschrijdend gedrag lijkt bij de geïnterviewden aanleiding te geven om na te denken over 'grensgevallen' en gedrag dat net wel de grenzen van het betamelijke overschrijdt.
- *Type gedrag (indirect ook de intenties van de pleger).* Het gedrag is onnodig (voor sommige oefeningen of spellen is aanraken namelijk wel nodig, gepast, normaal of gewenst), het contact met het kind wordt nadrukkelijk en soms herhaaldelijk opgezocht, is overdreven en geïnitieerd door de vrijwilliger en niet door het kind. Vrijwilligers noemen dit punt minder vaak dan ouders.
- *Dwang/machtsmisbruik.* Gedwongen handelingen, gedwongen uitkleden, dominant gedrag, 'als een kind niet weg kan'.

Veel ouders en vrijwilligers benoemden dat er ook sprake is van gewenst fysiek contact bij de activiteiten: "stoeien is gezond", "we zijn hier in Nederland overdreven bang voor aanraken", en "jonge kinderen vinden aanrakingen vaak prettig, een aai over de bol of een schouderklopje". Vrijwilligers vertelden dat de grens tussen gepast en ongepast gedrag op het gebied van aanraken erg vaag is en dat aanraken in veel gevallen ook goed of soms zelfs nodig is. Wanneer het ongepast wordt, is afhankelijk van de situatie.

Ter illustratie:

"Ik kan bijvoorbeeld onbewust een meisje onder de borsten pakken, [bij een oefening]. Daar zitten dan geen gedachten bij, daarmee overschrijd ik in mijn gevoel niks. [Het is gewoon onderdeel van de oefening.] Maar dat meisje kan daar wel bang van worden en dan heeft 'die vieze oude man' het gedaan. Maar als zo'n vrijwilliger dit regelmatig doet, dan kun je op een gegeven moment merken dat ie erop uit is om handtastelijk te zijn. Dan is het voor mij duidelijk [grens]overschrijdend gedrag."

"Het kan in hele kleine dingen zitten. Ik heb het zelf een keer gehad. [...] Ik hielp een jongetje [met een activiteit], waarbij ik [per ongeluk] aan zijn buik zat. Hij zei toen: 'hé, blijf van mijn lijf af.' Dan denk ik: 'oké.' Niet dat ik daar grensoverschrijdend gedrag vertoonde, maar als ik ermee door zou gaan, en zou zeggen: 'wat boeit het nou, wat stel je je nou aan' dan overschrijd ik wel een grens, dan wordt het onprettig voor het kind."

"Het ligt er ook maar net aan hoe je zelf bent opgevoed en hoe je er tegenaan kijkt. Jonge kinderen vinden het vaak heel prettig als je ze een schouderklopje geeft: 'joh, goed gedaan', en een arm om ze heen legt. Maar op een gegeven moment houdt dat op, dan worden ze daar gewoon te groot voor. Als je die grens niet voelt of niet ziet, dan kan dat vervelend worden, denk ik."

Na doorvragen gingen ouders en vrijwilligers ook nadenken over gewenste relaties binnen de lokale afdeling, vrijwel geen enkele geïnterviewde benoemde dit uit zichzelf. Niet iedereen stond negatief tegenover een mogelijk seksuele gewenste relatie tussen een vrijwilliger en een minderjarig lid van de lokale afdeling. Het grootste deel van de geïnterviewde ouders vond dat dergelijke relaties onder bepaalde omstandigheden niet ongepast waren, terwijl de meerderheid van de vrijwilligers vond dat dit gedrag onder geen enkele voorwaarde gepast was binnen de afdeling. Het leeftijdsverschil en de leeftijd van de minderjarige was voor velen doorslaggevend in het oordeel over deze situatie.

De meningen over de definitie van seksueel grensoverschrijdend gedrag waren vrij eenduidig onder de geïnterviewde vrijwilligers en ouders. De verschillen die er waren, hadden te maken met de associatie die de term 'seksueel grensoverschrijdend gedrag' oproept, namelijk:

1. Gedrag dat duidelijk de grenzen van 'het betamelijke' overschrijdt, waarover geen twijfel bestaat (bijvoorbeeld seksueel misbruik).
2. Gedrag dat als 'grensgeval' kan worden bestempeld (bijvoorbeeld een relatie tussen een 15-jarig lid en een 18-jarige vrijwilliger).
3. Gedrag dat weliswaar fysiek is, maar niet seksueel van aard (bijvoorbeeld stoeien, aanraken bij een oefening).

Het grootste deel van de geïnterviewden betrok alle drie de categorieën in hun antwoord op de vragen. De geïnterviewden die vooral dachten aan seksueel misbruik en niet aan situaties die op verschillende manieren geïnterpreteerd kunnen worden, vonden meestal dat alles in het werk gesteld moest worden om seksueel grensoverschrijdend gedrag te allen tijde te voorkomen. Respondenten die de grijze gebieden benoemden bij de definitie van seksueel grensoverschrijdend gedrag, waren vaker bang voor negatieve gevolgen van te veel regelgeving. Daarnaast viel ook op dat wanneer gevraagd werd naar situaties of beleid binnen de eigen lokale afdeling, men vooral refereerde aan niet-seksueel gedrag en twijfelgevallen. Wanneer men 'groot' mag meedenken over landelijk beleid, denkt men overwegend aan de zwaardere incidenten, seksueel misbruik of pedoseksualiteit.

Draagvlak voor landelijke maatregelen

Zowel op landelijk als op lokaal niveau is er draagvlak voor de maatregelen die door de Minister van Justitie zijn voorgesteld, zoals een zwarte lijst, landelijke richtlijnen hoe te handelen bij een incident, en landelijke gedragsregels. Over de noodzaak en het nut van het verplicht stellen van de Verklaring Omtrent Gedrag zijn de meningen verdeeld.

Koepels en bonden De meeste landelijke beleidsmedewerkers waren voor het werken met een zwarte lijst, omdat ze willen voorkomen dat plegers van seksueel grensoverschrijdend gedrag opnieuw met kinderen kunnen werken ('hoppen').

"Je spreekt over mensen die zich hebben vergrepen en je wilt niet dat die persoon een maand later naar een andere vereniging kan."

De respondenten noemden wel een aantal voorwaarden voor het goed functioneren van zo'n zwarte lijst. Ten eerste is het van belang dat er een duidelijk protocol komt met richtlijnen die voorschrijven welk gedrag geregistreerd mag worden. Zo vond een aantal respondenten dat alleen gedrag waarvoor de pleger is veroordeeld geregistreerd mag worden. Het moet ook duidelijk zijn voor welke periode een registratie blijft gelden. Sommige respondenten vonden veroordeling voor het leven te ver gaan. Ten tweede is het van belang dat de registratie voldoet aan de privacyregels die volgens de wet gelden. En tenslotte is het van belang dat de registratie zorgvuldig gebeurt. Eén respondent vond dat een zwarte lijst door justitie moet worden beheerd. Een minderheid van de landelijke beleidsmedewerkers had bedenkingen bij de zwarte lijst. Organisaties met een sterk lokaal karakter schatten het risico op 'hoppen' laag in. Voor hen was de noodzaak van een zwarte lijst dan ook minder duidelijk.

"Ze gaan niet naar een ander dorp om daar iets te organiseren, daar worden ze toch gezien als buitenlander".

Daarnaast vroegen tegenstanders zich af of het huidige rechtssysteem niet al voldoende bescherming biedt tegen recidive van seksuele delicten.

Alle respondenten zouden het goed vinden als er landelijke richtlijnen zouden worden ontwikkeld, waarbij afspraken worden gemaakt over hoe te handelen bij een incident. Er is behoefte aan duidelijkheid over welke stappen gezet moeten worden na een melding van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Beleidsmedewerkers vonden het wel belangrijk dat organisaties deze richtlijnen kunnen aanpassen aan hun eigen situatie.

Het ontwikkelen van een set van landelijke gedragsregels vonden alle respondenten een goed initiatief. Gedragsregels zijn handig om elkaar op gedrag aan te kunnen spreken. Daarnaast geven gedragsregels duidelijkheid over de afspraken die gelden binnen organisaties. Eén beleidsmedewerker gaf aan dat gedragsregels op attitudeniveau uniform kunnen zijn voor de hele vrijwilligersbranche, maar dat invulling van de gedragsregels per groep bepaald moet kunnen worden.

Over het verplicht stellen van het overhandigen van een Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) door iedere vrijwilliger waren de meningen verdeeld. Onder de landelijke beleidsmedewerkers leken de tegenargumenten iets zwaarder te wegen dan de voordelen. Een reden om wel een VOG te vragen aan nieuwe vrijwilligers is dat dit zorgvuldig is. De voorstanders vinden het goed om de VOG te vragen, omdat het veroordeelde zedendelinquenten weerhoudt om met kinderen te werken. Daarnaast zouden besturen meer alert zijn op het risico van seksueel grensoverschrijdend gedrag als zij standaard om een VOG moeten vragen. Volgens tegenstanders is de VOG

onvoldoende om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen, omdat lang niet alle plegers veroordeeld worden. Daarnaast zou het vragen van een VOG weerstand oproepen bij nieuwe vrijwilligers. Het zou voor hen de drempel verhogen om vrijwilligerswerk te gaan doen. Het verloop onder vrijwilligers is hoog en zij werken meestal niet op structurele basis, waardoor het vaak praktisch niet haalbaar is om iedere vrijwilliger om een VOG te vragen. Dit zou te veel administratieve lasten met zich meebrengen. Bij vrijwilligers die al bekend zijn bij de organisaties is het vaak niet duidelijk wat het nut is van het vragen naar de VOG. Er zijn ook respondenten die vonden dat alleen onder bepaalde omstandigheden naar de VOG gevraagd kan worden, bijvoorbeeld aan vrijwilligers die met kinderen werken, aan vrijwilligers die nieuw zijn in de organisatie of alleen aan vrijwilligers in de topsport, omdat daar het risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag groter zou zijn.

Landelijke beleidsmedewerkers die niet achter het verplicht stellen van de VOG stonden, waren in het algemeen ook minder positief over het hanteren van een zwarte lijst. Er was één landelijke beleidsmedewerker die pleit voor het koppelen van de zwarte lijst aan het Justitieel Dossier en de Verklaring Omtrent Gedrag. Op die manier worden mensen die veroordeeld zijn via het strafrecht en via het tuchtrecht uitgesloten van vrijwilligerswerk.

Naast de maatregelen die door de minister zijn voorgesteld had ongeveer een derde van de landelijke beleidsmedewerkers behoefte aan een landelijk steunpunt dat voorlichting, informatie en trainingen kan geven over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Daarnaast zou het volgens deze respondenten goed zijn als zo'n landelijk steunpunt vertrouwenspersonen of een opvangteam in dienst heeft, zodat organisaties op iemand terug kunnen vallen als het mis gaat. Deze behoefte was er vooral bij landelijke beleidsmedewerkers die zelf een minder uitgewerkt beleid hebben op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Er was één landelijke beleidsmedewerker die juist pleitte voor het aanstellen van lokale vertrouwenspersonen, omdat de stap voor lokale vrijwilligers naar een landelijke organisatie te groot zou zijn.

Lokale afdelingen Aan coördinatoren, vrijwilligers en ouders is eveneens gevraagd of ze landelijke maatregelen zoals voorgesteld door de Minister van Justitie nodig vinden. De respondenten konden van zes maatregelen aangeven of ze die nodig vinden (tabel 3.5.2). Bij alle maatregelen, met uitzondering van de VOG, vond de meerderheid van de respondenten dat deze nodig zijn. Vooral gedragsregels, een protocol en een klachtenregeling vonden de meeste respondenten nodig. Voor het verplicht stellen van de VOG was het minste draagvlak. Er waren geen significante verschillen tussen de coördinatoren, vrijwilligers en ouders.

Tabel 3.5.2 Draagvlak voor landelijke maatregelen (% , n=238)

	nodig		niet nodig		weet niet	
	n	%	n	%	n	%
Gedragsregels voor vrijwilligers	198	83,2	20	8,4	20	8,4
Protocol voor de aanpak van incidenten	212	89,1	11	4,6	15	6,3
Klachtenregeling	219	92,0	10	4,2	9	3,8
Landelijke zwarte lijst	180	75,6	28	11,8	30	12,6
Uniform tuchtrecht	168	70,6	25	10,5	45	18,9
Verplichte verklaring Omtrent Gedrag (VOG)	109	45,8	81	34,0	48	20,2

In de interviews met de vrijwilligers en de ouders is ook gevraagd naar draagvlak voor landelijke maatregelen. Deze resultaten waren consistent met de resultaten in 3.5.2. Het bleek dat er zowel bij de vrijwilligers als bij de ouders over het geheel genomen

voldoende draagvlak was voor de voorgestelde landelijke maatregelen. Voor de Verklaring Omtrent Gedrag was het minste draagvlak.

De meeste geïnterviewden vonden gedragsregels voor vrijwilligers een goede maatregel. Wel vonden veel respondenten richtlijnen beter dan landelijke regels. De richtlijnen zouden dan specifiekere vorm kunnen krijgen binnen de verschillende lokale afdelingen. Ouders vonden het vooral belangrijk dat de gedragsregels helder en beknopt zijn. Eén geïnterviewde opperde het idee om iedere lokale afdelingen een risicoanalyse te laten maken en op basis daarvan gedragsregels te ontwikkelen. Een probleem dat gedragsregels volgens de geïnterviewden met zich meebrengt, is de controle en het treffen van maatregelen wanneer iemand zich niet aan de afspraken houdt. Een voorbeeld van een gedragsregel die veel genoemd is, is het vermijden van één op één contact tussen vrijwilligers en kinderen. Vrijwilligers die gedragsregels niet nodig vonden, dachten dat de algemene normen en waarden van de maatschappij al voldoende zijn.

De meeste geïnterviewden vonden het goed als de lokale afdeling een protocol voor de aanpak van incidenten heeft. Ook over deze maatregel is gezegd dat deze wel lokaal toegespitst zou moeten zijn. Er was echter ook een vrijwilliger die een protocol overdreven vindt, omdat in zijn afdeling nog nooit seksueel grensoverschrijdend gedrag is voorgekomen. Daarnaast twijfelen sommige geïnterviewden aan het nut van een protocol, omdat iedere situatie anders is.

De helft van de geïnterviewde ouders en vrijwilligers was voor het invoeren van een landelijke zwarte lijst, omdat het voorkomt dat plegers met kinderen kunnen werken. Er zijn drie bezwaren tegen of voorwaarden voor de zwarte lijst genoemd. Ten eerste zijn er ethische bezwaren, sommige geïnterviewden vinden dat plegers een tweede kans verdienen en ze vragen zich af wat het gevolg is van valse beschuldigingen. Ten tweede vinden veel geïnterviewden dat er zorgvuldig met de gegevens op de zwarte lijst omgegaan moet worden, zodat de privacy van de pleger niet geschaad wordt. Ten derde vroeg een aantal geïnterviewden zich af wie bepaalt of iemand op de zwarte lijst geplaatst wordt.

De Verklaring Omtrent gedrag riep de meeste twijfels op. Een deel van de respondenten stond positief tegenover de Verklaring Omtrent Gedrag, maar er werden ook veel bezwaren genoemd, zoals de schijnveiligheid die een dergelijke verklaring geeft en de hoge kosten die de uitvoering met zich meebrengt. Deze hoge kosten zouden de drempel verhogen voor mensen om te kiezen voor het vrijwilligerschap. Verder bleek uit de interviews dat de meeste mensen geen goed beeld hebben van de criteria voor afgifte van een VOG.

4 Discussie en conclusies

Doel van dit onderzoek was inzicht te krijgen in de aard en omvang van bekend geworden gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag in vrijwilligersorganisaties voor kinderen en jongeren, en in de preventieve en curatieve maatregelen die ten aanzien van seksueel grensoverschrijdend gedrag worden genomen. In dit hoofdstuk worden op basis van de bevindingen conclusies getrokken. Daaraan voorafgaand worden een aantal aspecten van het onderzoek en de resultaten bediscussieerd.

4.1 Onderlinge vergelijkbaarheid van de koepels en bonden

De tien onderzochte koepelorganisaties en bonden verschillen onder andere van elkaar in hun omvang, financiering, type activiteit, mate van professionaliteit, grondslag en de mate van samenwerking met andere koepels en bonden. Daarom is het van belang om na te gaan in hoeverre onderlinge vergelijking van de organisaties mogelijk is en wat dit betekent voor de generaliseerbaarheid van de resultaten van dit onderzoek. Uit onze analyses bleek dat als er samenhangen tussen variabelen worden gevonden, deze voor alle organisaties blijken te gelden. Een voorbeeld: alle koepelorganisaties melden dat er weinig behoefte aan informatie bestaat bij lokale afdelingen. Ook lokale afdelingen geven dit signaal, vooral als er sprake is van een lage risico-inschatting. De risicoperceptie bepaalde ook bij ouders en vrijwilligers of men behoefte heeft aan informatie of dat men het al snel 'ballast' vindt om hierover geïnformeerd te worden. Deze uitkomsten stonden los van de verschillen tussen de koepelorganisaties.

Er is verder voorafgaand aan de analyses gecontroleerd of de kwantitatieve resultaten verschilden tussen de koepels en bonden. Er is gekeken naar de antwoorden gegeven in de vragenlijsten, zoals antwoorden over het huidige lokale beleid en het draagvlak voor maatregelen. Er bleken op deze punten geen verschillen te zijn tussen de koepels. Op basis van de onderlinge vergelijkbaarheid van de resultaten van de koepels en bonden kunnen we er dus vanuit gaan dat de inzichten die in dit rapport gepresenteerd worden ook van toepassing zijn op de koepels en bonden die niet aan dit onderzoek hebben meegedaan.

4.2 Prevalentie van seksueel misbruik in de Nederlandse bevolking

Seksueel grensoverschrijdend gedrag komt in Nederland vaak voor, maar dit gebeurt niet vaak binnen de setting van een vrijwilligersorganisatie. Bij benadering hebben drie op de 2.000 mannen en tien op de 2.000 vrouwen voor hun 16^e te maken gehad met seksueel misbruik door een bekende van de sportclub of vrijetijdsvereniging. Het ging hierbij om incidenten uiteenlopend van ongewenste seksuele aanrakingen tot verkrachting. Deze prevalentiecijfers zijn consistent met eerder onderzoek van Langeland en Van der Vlugt (1990), waaruit eveneens bleek dat vrijwilligers niet vaak als dader van seksueel misbruik worden genoemd.

De resultaten van dit periodieke bevolkingsonderzoek naar relaties en seksualiteit, dat hier is gebruikt als bron voor de prevalentiecijfers lijken betrouwbaar, want in 2006 werden dezelfde cijfers over seksueel geweld gevonden als in 2009. Bij beide metingen bleek dat één op de 25 mannen en één op de vijf vrouwen voor het 16e jaar seksueel geweld had meegemaakt (Bakker, et al. 2009; Van Berlo & Höing, 2006).

Bij het bevolkingsonderzoek is een aantal kanttekeningen op zijn plaats. Ten eerste zijn ongewenste seksuele opmerkingen buiten beschouwing gelaten. Hiervoor is gekozen,

omdat seksueel geweld in dat onderzoek centraal stond en seksuele intimidatie buiten beschouwing is gelaten. Voor het vrijwilligerswerk is seksuele intimidatie (zoals ongewenste seksuele opmerkingen) echter wel belangrijk, omdat dit volgens de gedragsregels van veel vrijwilligersorganisaties als ongewenst gedrag wordt gezien. Wanneer naast verschillende vormen van seksueel geweld ook naar seksuele intimidatie was gevraagd, was de prevalentie waarschijnlijk hoger geweest.

Ten tweede gaf een klein deel van de mensen die niet mee wilden doen aan het bevolkingsonderzoek, als reden dat ze bang waren dat het onderwerp (relaties en seksualiteit) vervelende gevoelens zou oproepen. Mogelijk gaven deze respondenten dat aan vanwege nare seksuele ervaringen. Dit zou betekenen dat slachtoffers van seksueel geweld ondervertegenwoordigd zijn.

Tenslotte is uit een literatuuronderzoek van Hamby & Koss (2003) gebleken dat de hoogte van prevalentie cijfers afhankelijk is van de vraagstelling. Hoe meer vragen in de vragenlijst zijn opgenomen, hoe hoger de prevalentie. Als naar concreet gedrag wordt gevraagd, worden doorgaans ook hogere prevalentie cijfers gevonden. Onder concreet gedrag wordt verstaan het expliciet beschrijven van seksueel gedrag en van verschillende vormen van dwang¹¹. Bij de bevolkingsstudie is dwang niet expliciet beschreven. Wel zijn voorbeelden gegeven van seksueel gedrag. Mogelijk hadden we hogere prevalentie cijfers gevonden als verschillende vormen van dwang beschreven waren in de vragenlijst.

In het licht van deze kanttekeningen moeten de prevalentie cijfers (van drie op de 2.000 mannen en tien op de 2.000 vrouwen die voor hun 16e te maken hebben gehad met seksueel misbruik door een bekende van de sportclub of vrijetijdsvereniging) dan ook worden beschouwd als ondergrens.

4.3 Bekende gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Koepels en bonden met een meldpunt hebben in het afgelopen jaar tussen de één en de zes meldingen geregistreerd. Van de koepels met een meldpunt was er echter één die veel meer meldingen heeft geregistreerd (40 tot 50). De landelijke sportkoepel heeft daarnaast 93 meldingen in 23 verschillende sporten geregistreerd. Wat betreft het aantal gemelde gevallen is het niet mogelijk om de koepels en bonden onderling te vergelijken. Ten eerste verschilt het soort gedrag dat geregistreerd wordt. In de ene koepel of bond worden vermoedens ook geregistreerd (de afloop van meldingen is niet altijd bekend), terwijl het in andere koepels of bonden gaat om gevallen waar een veroordeling heeft plaatsgevonden. Ten tweede heeft de ene koepel veel meer leden dan de andere koepel. Daarnaast verschilt de bekendheid van meldpunten. En tenslotte hebben niet alle koepels een meldpunt.

Coördinatoren en ouders zijn nauwelijks bekend met gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. De coördinatoren en ouders die wel gevallen kennen, rapporteren vooral ongewenste seksueel getinte opmerkingen. De pleger is meestal een man en het slachtoffer is meestal een meisje. Deze resultaten over de slachtoffers en daders komen overeen met eerder onderzoek in de Nederlandse bevolking (Van Berlo & Hoïng, 2006).

¹¹ Voorbeelden van dwang zijn: liegen, dreigen met represailles (zoals relatie beëindigen, roddels verspreiden), kritiek uiten, boos worden, drogeren, dreigen met fysiek geweld, gebruik van fysiek geweld.

4.4 Aanpak en preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Als een koepel een melding van seksueel grensoverschrijdend gedrag krijgt, wordt meestal aan de hand van het protocol een stappenplan doorlopen. Bij koepels en bonden die geen meldpunt hebben, of bij lokale afdelingen die niet bij hun koepelorganisatie melden, worden incidenten meestal binnen de lokale afdeling afgehandeld. Dit betekent meestal dat het gedrag besproken wordt met de vermeende dader of met het slachtoffer.

Naast het actief reageren op incidenten zijn er ook organisaties die preventief beleid hebben op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Acht van de tien landelijke koepels en bonden hebben beleid. Meestal bestaat dit uit een protocol. In sommige koepels en bonden is dit gekoppeld aan een tuchtreglement of aan gedragsregels. Informatie, training, vertrouwenspersonen, de Verklaring Omtrent Gedrag en de zwarte lijst worden door minder koepels en bonden ingezet. Op lokaal niveau heeft een kleine meerderheid van de organisaties specifiek beleid op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Of organisaties beleid hebben, hangt samen met de risicoperceptie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Beleidsmedewerkers van koepels en bonden die geen protocol of meldpunt hebben en geen vertrouwenspersonen hebben benoemd, ervaren dit gebrek aan beleid vaak als een knelpunt. Zij vinden dat ze niet adequaat genoeg kunnen reageren als seksueel grensoverschrijdend gedrag toch zou voorkomen. Toch zijn deze koepels en bonden niet voornemens nieuw beleid te ontwikkelen. De koepels en bonden die al beleid hebben, hebben juist de meeste plannen voor nieuw beleid.

Er is nog geen effectonderzoek gedaan naar de resultaten van verschillende vormen van beleid. Wel is onderzoek gedaan naar risicofactoren voor seksueel grensoverschrijdend gedrag (Cense, 1997). Effectieve interventies zijn gericht op het beperken van deze risicofactoren. Het is gebleken dat een aantal maatregelen het risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag kunnen verkleinen. Voorbeelden van maatregelen zijn het opstellen en verspreiden van een gedragscode, het betrekken van ouders bij de activiteiten en het bevorderen van een open cultuur. Naast deze preventieve maatregelen moeten organisaties laten zien dat zijn seksueel grensoverschrijdend gedrag niet accepteren bijvoorbeeld door slachtoffers goed op te vangen. Hiervoor kunnen vertrouwenspersonen ingezet worden en is een goede klachtenprocedure van belang. Tenslotte zijn training en informatie belangrijk (onder andere. Amstel & Volkers, 1992; Cense, 1998). Op enkele uitzonderingen na heeft geen van de onderzochte vrijwilligersorganisaties zo'n compleet beleid.

4.5 Communicatie over seksueel grensoverschrijdend gedrag

Koepelorganisaties communiceren weinig over hun beleid met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag. Lokale afdelingen moeten doorgaans zelf om informatie vragen. Door de koepels en bonden wordt een aantal knelpunten genoemd, die goede communicatie over hun beleid rond seksueel grensoverschrijdend gedrag naar lokale afdelingen belemmeren. De onbekendheid van de problematiek bij lokale afdelingen, ouders en vrijwilligers geeft weinig draagvlak, het thema roept allerlei negatieve gevoelens op, er is bij sommige koepels en bonden onduidelijkheid over waar grenzen liggen en bij koepels en bonden en lokale afdelingen speelt de angst voor verlies van leden, als zij over seksueel grensoverschrijdend gedrag zouden communiceren. Ook zijn er organisatorische knelpunten: het grote verloop van lokale besturen en vrijwilligers maakt dat informatie steeds opnieuw aangeboden moet worden, er is een gebrek aan deskundigheid bij lokale besturen om over de problematiek te communiceren met leden

en de grote afstand van de landelijke koepel naar de leden maakt directe communicatie vanuit de landelijke koepel lastig. Sommige koepels en bonden gebruiken de strategie om het onderwerp in te bedden in een breder thema, zoals sociale veiligheid. Deze strategie is mogelijk kansrijk, mits ervoor gewaakt wordt dat het onderwerp seksueel grensoverschrijdend gedrag niet onzichtbaar wordt te midden van andere subthema's.

Coördinatoren, vrijwilligers en ouders blijken niet goed op de hoogte van beleid. Veel respondenten kennen het preventieve beleid (gedragsregels, protocol, voorlichting) niet en weten ook vaak niet of de lokale afdeling en de koepelorganisatie beleid heeft in het geval dat zich seksueel grensoverschrijdend gedrag voordoet. Voor de sportsector was in eerder onderzoek al gebleken dat het lastig is om via landelijke koepels en bonden, ouders en vrijwilligers te bereiken (Van Kalmthout & Lucassen, 2003; Van Lindert, 1999). Dit beeld wordt in het huidige onderzoek bevestigd.

Vrijwilligers en ouders hebben maar een beperkte behoefte aan communicatie over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Ze willen graag weten dat de lokale afdeling/koepelorganisatie de zaken goed heeft geregeld en waar men terecht kan als er iets aan de hand is. Men is huiverig voor te veel commotie rond het onderwerp, omdat dat de sfeer in de lokale afdeling kan schaden en mogelijk paniek zaait. Omdat de behoefte aan communicatie vrij laag is, is men over het algemeen tevreden over wat er nu geboden wordt.

4.6 Draagvlak voor maatregelen

Uit eerder onderzoek in de sportsector is gebleken dat er geen breed draagvlak is voor maatregelen tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag: een derde van de clubbestuurders, driekwart van de ouders van jeugdige sporters en de helft van de trainers vonden dat er in hun vereniging aandacht moet zijn voor dit onderwerp (Van Lindert, 1999). In het huidige onderzoek blijkt een kleine minderheid maatregelen niet overdreven te vinden. De meeste respondenten zijn hierover ambivalent. Aan de ene kant vindt men maatregelen belangrijk, omdat kinderen beschermd moeten worden. Aan de andere kant wil men niet te veel regels, omdat dat ten koste zou gaan van de spontaniteit en toegankelijkheid van het vrijwilligerswerk.

Vrijwilligers en ouders hanteren een zelfde definitie van grensoverschrijdend gedrag. Elementen in deze definitie zijn: beleving slachtoffer (als ongewenst), type gebeurtenis (seksueel getinte opmerkingen of intieme aanrakingen), type gedrag van pleger (onnodige aanrakingen, bewust geïnitieerd) en machtsmisbruik. De grenzen tussen gewenst en ongewenst gedrag zijn echter niet altijd duidelijk. De term seksueel grensoverschrijdend gedrag blijkt verschillende associaties op te roepen (van onschuldig stoeigedrag tot relaties tussen vrijwilliger en jongere en seksueel misbruik). Deze associaties beïnvloeden de wensen en het draagvlak voor te voeren beleid. Het is opvallend dat men voor landelijk beleid ferme maatregelen bepleit terwijl men deze maatregelen voor de eigen afdeling niet nodig vindt. Dit is verklaarbaar omdat men het risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen de eigen afdeling vrijwel altijd laag inschat.

Het draagvlak voor landelijke maatregelen is vrij groot. De meeste respondenten zijn voor het invoeren van een landelijke zwarte lijst, landelijke richtlijnen hoe te handelen bij een incident en landelijke gedragsregels. Deze maatregelen moeten wel aan een aantal voorwaarden voldoen. Zo moet registratie zorgvuldig gebeuren en richtlijnen en gedragsregels moeten op de eigen situatie afgestemd kunnen worden. Over het voordeel

van het verplicht stellen van de verklaring Omtrent Gedrag zijn de meningen verdeeld. Voorstanders vinden het een goed preventief middel, terwijl tegenstanders twijfelen aan de preventieve werking. Er zijn ook praktische bezwaren, zoals hoge kosten.

4.7 Algemene conclusie

Op basis van de verschillende bevindingen kan geconcludeerd worden dat het risico voor kinderen en jongeren op seksueel grensoverschrijdend gedrag door meerderjarige vrijwilligers beperkt is. Als kinderen of jongeren slachtoffer worden van seksueel grensoverschrijdend gedrag zijn daders bijvoorbeeld vaker buurtgenoten dan bekenden uit het vrijwilligerswerk. Onderzoek binnen andere organisaties of settings (zoals de werkvloer, school, of topsport) leveren vaak hogere percentages op dan we in het huidige onderzoek hebben gevonden. Een mogelijk streefgetal is nul incidenten. De prevalentie cijfers die in dit onderzoek zijn gevonden, zijn hoger dan dat streefgetal.

Op dit moment hebben nog niet alle vrijwilligersorganisaties beleid. Preventief beleid, een klachtenregeling, een meldpunt, vertrouwenspersonen, en voorlichting en training zijn nog niet bij alle vrijwilligersorganisaties geïmplementeerd. Wel heeft de meerderheid een protocol, maar ouders en vrijwilligers zijn hiervan in het algemeen niet goed op de hoogte. Het draagvlak voor landelijke maatregelen is vrij groot, alhoewel daarbij de kanttekening wordt gemaakt dat men niet te veel regels wil. Dit zou ten koste zou gaan van de spontaniteit en toegankelijkheid van het vrijwilligerswerk. Of men maatregelen nodig vindt, hangt samen met de risicoperceptie: beleidsmedewerkers, ouders en vrijwilligers die denken dat seksueel grensoverschrijdend gedrag nauwelijks voorkomt, vinden beleid en communicatie minder noodzakelijk. Dit laat onverlet dat communicatie over maatregelen de effectiviteit van deze maatregelen ten goede komt, ook als ouders en vrijwilligers niet om informatie vragen.

Referenties

- Andrews, D. A., Bonta, J., & Hoge, R. D. (1990). Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology. *Criminal Justice and Behavior*, 17, 19-52.
- Amstel, R. & Volkers, H.J. (1993). *Seksuele intimidatie: voorkomen en beleid voeren. Ervaringen bij 50 arbeidsorganisaties*. [Sexual harassment: prevalence and policy. Experiences at 50 organizations]. Den Haag: Sdu Uitgeverij Plantijnstraat.
- Bakker, F., Graaf, H., de, Haas, S., de, Kedde, H., Kruijer, H., & Wijsen, C. (2009). *Seksuele gezondheid in Nederland 2009*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- Bell, M.P., Campbell Quick, J., & Cycyoto, C.S. (2002) Assessment and prevention of sexual harassment of employees: An applied guide to creating healthy organizations. *International Journal of Selection and Assessment*, 10, 160-167.
- Berlo, W. van, Engen, A. van & Mooren, T. (2004). Behandeling van slachtoffers van seksueel geweld. In L. Gijs, W. Gianotten, I. Vanwesenbeeck, & P. Weijnenborg (red), *Seksuologie*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum
- Berlo, W., van, & Höing, M. (2006). Seksuele victimisatie. In F. Bakker & I. Vanwesenbeeck (Eds.) *Seksuele gezondheid in Nederland 2006*. (pp 139-155). Delft: Eburon.
- Berg, van den & de Hart (2008). *Maatschappelijke organisaties in beeld. Grote ledenorganisaties over actuele ontwikkelingen op het maatschappelijke middenveld*. Den Haag: SCP
- Brackenridge, C. (1997). He owned me basically: Womens' experience of sexual abuse in sport. *International Review for the Sociology of Sport*, 32, 115-130.
- Brackenridge, C. (2003). Dangerous sports? Risk, responsibility, and sex offending in sport. *Journal of Sexual Aggression*, 9, 3-12.
- Bruijn, P. de, Burrie, I., Van Wel, F. (2006). A risky boundary: Unwanted sexual behaviour among youth. *Journal of Sexual Aggression*, 12, 81-96.
- CBS (2009). <http://jeugdstatline.cbs.nl/jeugdmonitor/>. Raadpleegdatum 10-06-2009.
- Cense, M. (1997). *Rode kaart of carte blanche. Risicofactoren voor seksuele intimidatie en seksueel misbruik in de sport. Onderzoeksrapport*. Arnhem: NOC*NSF
- Cense, M. (1998). *De andere kant van de medaille: Seksuele intimidatie in de sport*. Utrecht: Transact.
- Commissie Onderzoek Ongewenst Gedrag binnen de Krijgsmacht (2006). *Ongewenst gedrag binnen de krijgsmacht: Rapportage over onderzoek naar vorm en incidentie van en verklarende factoren voor ongewenst gedrag binnen de Nederlandse Krijgsmacht*. Amsterdam: COOGK.
- Fitzgerald, L.F., Shullman, S., Bailey, N., Richards, M., Swecker, J., Ormerod, A.J., & Weitzman, L. (1988). The incidence and dimensions of sexual harassment in academia and the workplace. *Journal of Vocational Behavior*, 32, 152-175.
- Gelfand, M.J., Fitzgerald, L.F., & Drasgow, F. (1995). The structure of sexual harassment: A confirmatory factor analysis across cultures and settings. *Journal of Vocational Behavior*, 47, 164-177.
- Graaf, H, de, Meijer, S., Poelman, J., & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25ste. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. Delft: Eburon.
- Gruber, J.E. (1998). The impact of male work environments and organizational policies on women's experiences of sexual harassment. *Gender & Society*, 3, 301-320.
- Haas, S. de, & Berlo, W., van (2008). *Periodiek onderzoek ongewenst gedrag binnen de krijgsmacht. Onderzoek 2*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- Haas, S. de, Zaagsma, M., Höing, M., Berlo, W., van, & Vanwesenbeeck, I. (2007). *Omgangsvormen, werkbeleving en diversiteit bij de Nederlandse politie anno 2006*. Delft: Eburon.

- Hamby, S.L. & Koss, M.P. (2003). Shades of gray: A qualitative study of terms used in the measurement of sexual victimization. *Psychology of Women Quarterly*, 27, 243-255.
- Harned, M.S., Ormerod, A.J., Palmieri, P.A., Collinsworth, L.L., & Reed, M. (2002). Sexual assault and other types of sexual harassment by workplace personnel: A comparison of antecedents and consequences. *Journal of Occupational Health Psychology*, 7, 174-188.
- Höing, M. & Berlo, W. van (2006). Seksuele dwang. In F. Bakker & I. Vanwesenbeeck (red.), *Seksuele gezondheid in Nederland 2006* (157-166). Delft: Eburon
- Horn, van, J.E., Bullens, R.A.R., Doreleijers, T.A.H., & Jäger, M. (2001). *Aard en omvang seksueel misbruik en prostitutie minderjarige allochtone jongens: een verkennend onderzoek*. Den Haag: WODC/Ministerie van Justitie.
- Hulin, C.L., Fitzgerald, L.F., & Drasgow, F. (1996). Organizational influences on sexual harassment. In M.S. Stockdale (Ed.), *Sexual harassment in the workplace* (pp. 127-151). Thousand Oaks, CA: Sage
- Kalmthout, J. van & Lucassen, J. (2003). *Seksuele intimidatie in de sport*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier instituut.
- Koppes, L., De Vroome, E., Mol, M., Janssen, B. & Bossche, S, van den (2008). *Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2008*. Almere: PlantijnCasparie.
- Langeland, W. & Vlugt, M., van der (1990). *Omvang, aard en achtergronden van seksueel misbruik van meisjes door niet-verwanten*. Utrecht: Stichting tot Wetenschappelijk onderzoek omtrent Seksualiteit en Geweld.
- Lindert, C. van (1999). Evaluatie: Sportief beleid tegen seksuele intimidatie 1996-1999. 's-Hertogenbosch: Diopter – Janssens & Van Bottenburg bv.
- Moget, P. & Weber, M. (2006). Project 'Seksuele intimidatie in de sport' van NOC*NSF Nederland: 1996-2006. *Ethische Perspectieven*, 16, 300-311.
- Moget, P. & Weber, M. (2007). *De twee kanten van sport*. In E. Wieldraaijer, C. van den Brink, P. Moget & M. Weber (Eds.) *De weerbare sporter: Macht, misbruik en kwetsbaarheid*. Deventer: ...daM Uitgeverij.
- MOVISIE (2008). *Factsheet Seksueel geweld*. Utrecht: MOVISIE.
- O'Hare Grundman, E., O'Donohue, W., & Peterson, S.H. (1997). The prevention of sexual harassment. In W. O'Donohue (Ed.), *Sexual harassment: Theory, research, and treatment* (pp. 175-184). Boston: Allyn & Bacon.
- Ohlrichs, Y. & Wolf, E. (2003). *Seksualiteitsbeleid? Gewoon doen!* Utrecht: Rutgers Nisso groep.
- Oosten, N. van & Höing, M. (2004). Primaire preventie van seksueel geweld. In L. Gijs, W. Gianotten, I. Vanwesenbeeck. & P. Weijnenborg (red.), *Seksuologie*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Sandfort, T, & Vanwesenbeeck, I. (2000). *Omgangsvormen, werkbeleving en diversiteit bij de Nederlandse politie*. Delft: Eburon.
- Tiessen-Raaphorst, A., Lucassen, J., Dool, R., van den, Kalmthout, J., van (2008). *Weinig over de schreef. Een onderzoek naar onwenselijk gedrag in de breedtesport*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Timmerman, G., & Bajema, C. (2000). The impact of organizational culture on perceptions and experiences of sexual harassment. *Journal of Vocational Behavior*, 57, 188-205.

Bijlagen

Bijlage 1. Overzicht van concepten

Concept	Omschrijving	Bron / methode
<i>Achtergrond variabelen</i>		
geslacht	geslacht respondent	vragenlijst ouders, vrijwilligers, coördinatoren
leeftijd	leeftijd respondent	vragenlijst ouders, vrijwilligers, coördinatoren
herkomst	geboorteland respondent, geboorteland van zijn vader en van zijn moeder	vragenlijst ouders, vrijwilligers, coördinatoren
opleiding	hoogst voltooide opleiding van de respondent	vragenlijst ouders, vrijwilligers, coördinatoren
aantal kinderen	aantal kinderen van respondent, dat meedoet aan activiteiten van lokale afdeling	vragenlijst ouders
leeftijd kinderen	leeftijd van de kinderen van de respondent	vragenlijst ouders
aanstellingsduur	aantal jaar dat respondent als vrijwilliger / coördinator voor de lokale afdeling actief is	vragenlijst vrijwilligers, coördinatoren
<i>Kenmerken organisatie</i>		
lokale afdeling	plaats van de lokale afdeling en koepel waaronder de lokale afdeling valt	vragenlijst ouders, vrijwilligers, coördinatoren
omvang organisatie	aantal vrijwilligers en minderjarige leden in de lokale afdeling	vragenlijst coördinatoren
numerieke mannelijke dominantie	man-vrouw ratio in het bestuur en onder de vrijwilligers	vragenlijst coördinatoren
normatieve mannelijke dominantie (gebaseerd op Sandfort & Vanwesenbeeck, 2000)	tolereren van seksuele intimidatie, neerkijken op vrouwen of op niet-mannelijk gedrag, het buitensluiten van vrouwen en seksisme	vragenlijst coördinatoren
groepscohesie (gebaseerd op COOGK, 2006)	goede open sfeer, waarin mensen voor elkaar opkomen, op elkaar kunnen vertrouwen, en nieuwe mensen snel worden opgenomen in de groep	vragenlijst coördinatoren
<i>Omvang problematiek</i>		
registratie van meldingen	al dan niet aanwezig zijn van een registratiesysteem, methode van registreren en kwaliteit van dit systeem (missers en dubbeltellingen)	interviews sleutelfiguren; vragenlijst coördinatoren
prevalentie	prevalentie van seksueel misbruik voor het 16 ^e jaar in de setting van vrijwilligersorganisaties	bevolkingsonderzoek

Concept	Omschrijving	Bron / methode
geregistreerde gevallen door koepels en bonden	aantal geregistreerde gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag	interviews sleutelfiguren; registratieoverzichten
bekende gevallen bij lokale afdelingen	aantal bekende gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag	vragenlijst coördinatoren
gemelde gevallen	aantal respondenten dat incidenten heeft gemeld	vragenlijst ouders
eerdere ervaringen	het al dan niet hebben meegemaakt van seksueel grensoverschrijdend gedrag bij een lokale afdelingen waarvan het kind geen lid meer is	vragenlijst ouders
<i>Aard problematiek</i>		
aard van problematiek	aard van de door de koepels en bonden geregistreerde gevallen	interviews sleutelfiguren; registratieoverzichten
vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag	ervaringen met verschillende vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag: Aan respondenten zijn 17 gedragingen voorgelegd. Deze gedragingen zijn vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag en zijn gebaseerd op de Sexual Experience Questionnaire (Fitzgerald, et al., 1988; Gelfand, Fitzgerald, Drasgow, 1995).	vragenlijst ouders, vrijwilligers, coördinatoren; interviews ouders en vrijwilligers
kenmerken van slachtoffers	leeftijd en geslacht van het slachtoffer	vragenlijst ouders, vrijwilligers, coördinatoren; interviews ouders en vrijwilligers
kenmerken pleger	geslacht van de pleger, betrokkenheid van de pleger bij de lokale afdeling	vragenlijst ouders, vrijwilligers, coördinatoren; interviews ouders en vrijwilligers
<i>Beleid</i>		
huidige formele beleid	huidige stand van zaken van het formele beleid op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag	interviews sleutelfiguren; beleidsdocumenten
informeel beleid	al dan niet bestaan van informeel beleid (zoals ongeschreven regels)	interviews sleutelfiguren; interviews vrijwilligers en ouders
aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag	ondernomen stappen na een incident, resultaat van deze stappen en tevredenheid hierover	interviews sleutelfiguren; vragenlijst ouders, vrijwilligers, coördinatoren

Concept	Omschrijving	Bron / methode
lokaal beleid	aanwezigheid van verschillende vormen van beleid in de lokale afdeling	vragenlijst coördinatoren
knelpunten in beleid	ervaren knelpunten bij het beleid op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag	interviews sleutelfiguren en vragenlijst coördinatoren
wensen ten aanzien van beleid	wensen, ideeën en voorkeur ten aanzien van beleid op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag	interviews sleutelfiguren; vragenlijst ouders, vrijwilligers, coördinatoren; interviews ouders en vrijwilligers
voorgenomen beleid	plannen voor de komende vijf jaar	interviews sleutelfiguren
<i>Communicatie</i>		
communicatie uitingen van de koepels en bonden	(overzicht van de gedocumenteerde) communicatie uitingen van de koepels en bonden	interviews sleutelfiguren; beleidsdocumenten
bekendheid landelijk beleid	het al dan niet op de hoogte zijn van verschillende vormen van beleid van de koepel	vragenlijst coördinatoren
bekendheid lokaal beleid	het al dan niet op de hoogte zijn van verschillende vormen van beleid	vragenlijst ouders en vrijwilligers; interviews ouders en vrijwilligers
waardering lokaal beleid	waardering van de respondent ten aanzien van lokaal beleid	interviews ouders en vrijwilligers
training	het al dan niet getraind zijn om seksueel grensoverschrijdend gedrag te herkennen en aan te pakken	vragenlijst vrijwilligers
waardering training	waardering van de respondent ten aanzien van de training	vragenlijst vrijwilligers
landelijke voorlichting	het al dan niet bekend zijn met verschillende voorlichtingsmaterialen van de koepel	vragenlijst coördinatoren
voorlichting lokaal	het al dan niet voorgelicht zijn door de lokale afdeling over seksueel grensoverschrijdend gedrag	vragenlijst ouders
waardering communicatie	waardering van de respondent ten aanzien van de communicatie	vragenlijst ouders; interviews ouders en vrijwilligers
definitie van seksueel grensoverschrijdend gedrag	door de respondent geformuleerde definitie van seksueel grensoverschrijdend gedrag	interviews ouders en vrijwilligers

Concept	Omschrijving	Bron / methode
<i>Draagvlak</i> attitude	mate waarin respondent maatregelen tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag overdreven vindt	vragenlijst ouders, vrijwilligers, coördinatoren; interviews ouders en vrijwilligers
landelijke maatregelen	al dan niet noodzakelijk achten van landelijke maatregelen zoals voorgesteld door het Ministerie van Justitie	interviews sleutelfiguren; vragenlijst ouders, vrijwilligers, coördinatoren; interviews ouders en vrijwilligers
<i>Overig</i> Deelname interview mening over vragenlijst / interview	bereidheid om deel te nemen aan een diepte interview mening over de vragenlijst	vragenlijst ouders en vrijwilligers vragenlijst ouders, vrijwilligers, coördinatoren; interviews ouders en vrijwilligers

Bijlage 2. Incidenten en maatregelen die door de vrijwilligers en ouders in de interviews zijn genoemd

Alle geïnterviewde vrijwilligers gaven in eerste instantie aan dat er volgens hen in hun eigen lokale afdeling in de afgelopen twee jaar geen seksueel grensoverschrijdend gedrag jegens een minderjarige was voorgekomen. Wel zijn er vier andere incidenten genoemd. De vier genoemde incidenten worden hieronder kort omschreven aan de hand van citaten uit de interviews. Ook wordt hierbij genoemd welke maatregelen er volgens de vrijwilligers genomen zijn naar aanleiding van de incidenten.

Situatie 1: Betasting/ aanranding. "In de vorige groep heb ik wel eens een geval van pedofilie meegemaakt. Dat was iemand die van buitenaf kwam en vertelde dat hij bij een groep in [...] had gezeten, nu was verhuisd naar [...] en graag weer wat met deze vereniging zou willen doen. Dat bleek om pedofiele redenen te zijn. Die persoon hebben we na een half jaar dan ook verwijderd. We kwamen erachter door signalen van kinderen die ergens over praatten, dat werd opgevangen. Hij zat bij [...] -oefeningen op plekken waar hij niet aan mocht zitten. Dan kan je doorvragen, met de ouders contact leggen. Dat werd door een bestuurslid gedaan, die daar verbaal geschikter voor was. [...] Na een intern onderzoek hebben we hem erop aangesproken en vervolgens gevraagd niet meer te komen. Hij gaf toe dat hij pedofiel was. Hij was ook homoseksueel. Op zich was het een erg vrolijke vent, maar niet voor onze club. Je kunt wel aangifte doen, maar dat is het ene woord tegen het andere woord. In die zin vonden we dat niet noodzakelijk. De normen en waarden waren toen ook anders dan nu, het is nu allemaal wat meer aangetrokken."

Situatie 2: Seksuele intimidatie/ seksueel getinte opmerkingen. "Een aantal jaar geleden, misschien wel 15 jaar, is er iets voorgevallen. Een vrijwilliger was alcoholist en kwam de dames trainen, wel eens met een biertje op. Die zat dan flauwe seksueel getinte grapjes te maken. Voor hem was het een dolletje, maar die dames vonden het vervelend. Hij is meteen uit zijn vrijwilligersfunctie gehaald. Maar dit heb ik alleen van horen zeggen."

Situatie 3: Betasting van vrijwilliger door kind. "Er was wel ooit een meisje dat de hele tijd in mijn borsten kneep, daar was ik niet zo van gediend, zij was vijf of zes jaar. Op dat moment zei ik: Stop daarmee, dat vind ik niet prettig. Later ben ik gaan nadenken over waarom zo'n klein meisje dat doet, zou er thuis wat aan de hand zijn? Toen dacht ik wel: wat moet ik daarmee, moet ik dat soms bespreken? Ik heb dat toen met niemand besproken."

Situatie 4: Seksueel gedrag door een groep jeugdigen, "Wat we hebben meegemaakt, maar dat is eigenlijk in de tijd dat ik nog geen vrijwilliger was, is dat er een groep jongens in de leeftijd 13-15 jaar zichzelf in groepsverband hebben afgetrokken. Toen hebben we daar een actie op gezet. We zijn met de ouders om de tafel gaan zitten om het uit te spreken. Die leden zijn allemaal bij de club gebleven. Dat zijn nog steeds goede vrienden van elkaar. Ze hebben dat gewoon beschouwd als een experiment en daarmee is het verder afgedaan."

Van de geïnterviewde ouders heeft niemand een kind dat zelf iets heeft meegemaakt (binnen de lokale afdeling) dat de ouder zou omschrijven als seksueel grensoverschrijdend gedrag. Wel zijn er twee ouders die weten dat een ander kind in de lokale afdeling een situatie heeft meegemaakt die omschreven zou kunnen worden als

seksueel grensoverschrijdend gedrag. De twee incidenten worden hieronder beschreven, inclusief de maatregelen die genomen zijn.

Situatie 1: Betasting/ aanranding. "Er was een vrijwilliger [een man van een jaar of 20] die kennelijk bezig was de kinderen te betasten. Dat is niet bij mijn zoon gebeurd, maar ik heb mijn kind zo vlug uit de vereniging gerukt en naar een andere afdeling [van dezelfde koepel] gebracht. [...] De vereniging is er wel heel open over geweest. Die hebben een brief gestuurd dat er een paar meldingen [van seksueel grensoverschrijdend gedrag] zijn geweest over een bepaalde vrijwilliger in de groep van mijn zoon. Of wij als ouders met onze kinderen in vertrouwen zouden willen praten, of zij er ook wat van weten of iets dergelijks hebben meegemaakt; op een open en niet-suggestieve manier. Hier werden een aantal richtlijnen voor gegeven. Dat hebben we gedaan en we waren er vrij zeker van dat er bij onze zoon in elk geval niets gebeurd is. De persoon in kwestie is direct ontslagen uit zijn vrijwilligersfunctie. [...]. Er is ook een vergadering geweest, alle ouders zijn bij elkaar geroepen en ingelicht. Iedereen mocht zijn of haar mening geven. Ze hadden het over regels om te voorkomen dat het ooit in de toekomst weer zou gebeuren. Wat de vereniging verder aan maatregelen genomen heeft, weet ik niet, omdat ik mijn zoon er af gehaald heb. Ik weet ook niet of er aangifte gedaan is, ik denk van wel. Ik vond dat de vereniging er wel goed mee omging. Het is wel jammer dat het niet eerder ter sprake komt: een bepaalde voorlichting, maatregelen van tevoren, om het te voorkomen. [...] Er wordt bij de aanmelding wel even kort over gesproken, dat ze er alles aan doen om het te voorkomen. Maar goed, dan komt het dus toch voor, dan is het vertrouwen weg. Er zijn wel een stuk of drie, vier meldingen geweest over deze persoon."

Situatie 2: Relatie met minderjarige/ verleiding. "Een kind uit de groep van één van mijn kinderen heeft vorig jaar zelf toenadering gezocht naar een oudere man [vrijwilliger] en die man is daar op ingegaan. Beiden hebben daar veel last van gehad en hij is ook in staat van beschuldiging gesteld. Dat is niet zo prettig verlopen. De jongedame was, ik meen, 13, 14 jaar. De jongeman was begin 30. Het is geen excuus, maar hij kon moeilijk contact krijgen met dames van zijn eigen leeftijd, en zij vond hem heel interessant. Het is gebeven bij zoenen en hier en daar wat betasten en verder niet, gelukkig. Aan de ene kant zocht zij zelf contact, maar aan de andere kant is ze pas 13, 14. Ik vind dat heel moeilijk, dan heb je zo'n geval van 'is dit nu grensoverschrijdend of niet'. Ze heeft het uiteindelijk aan haar ouders verteld en die zijn ermee naar het bestuur gegaan. Die vrijwilliger is uit zijn functie gezet, dat is ook naar de ouders gecommuniceerd. Het vervelende was toen dat de oudere kinderen op dat meisje afkwamen omdat ze zoiets hadden van: 'dat was een leuke vrijwilliger, had jij maar niet zo stom moeten zijn.' [...]. De vereniging is wel in gesprek gegaan met de kinderen maar is verder niet ingegaan op het protest van deze jongens. [...] Hij mag nog steeds geen training geven. Maar hij is wel aanwezig bij de trainingen. Zolang hij maar officieel geen training geeft en hij is aanwezig, dan is er niemand die daar wat van zegt. [...] Ja, er zijn ouders die die knul kennen. En als je hem gewoon als 'die knul' kent, dan is het gewoon een aardige vent en niks aan de hand. Het is dan moeilijk om te beoordelen in hoeverre de jongedame de waarheid spreekt, in hoeverre spreekt hij de waarheid, wat is er wel gebeurd en wat niet? [...] Ik snap wel dat de vereniging zegt dat hij sowieso geen training meer mag geven. Hij is over de schreef gegaan, punt. Dat moet bestraft worden. Alleen dat hij daardoor misschien ook met zijn werk problemen gaat krijgen, dat vind ik dan weer minder. Maar ja, waar trek je de grens? Als het je eigen kind betreft, denk ik dat je er toch heel anders tegenover staat."

Bijlage 3. Vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag (rangorde)

Om meer zicht te krijgen op de vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag, zijn 17 gedragingen voorgelegd aan alle coördinatoren, vrijwilligers en ouders. Aan ouders is gevraagd of ze bij elke gedraging wilden aangeven of hun kind dat in de afgelopen twee jaar heeft meegemaakt in de betreffende vrijwilligersorganisatie. Aan coördinatoren is gevraagd of deze gedragingen in de afgelopen twee jaar zijn voorgekomen in hun lokale afdeling. Aan de vrijwilligers is gevraagd welke situaties zij kenden van horen zeggen en welke situaties zij zelf kenden (bijvoorbeeld omdat ze het zelf hebben gezien of gehoord, of omdat een jongere of ouder het tegen hen heeft verteld). Hierbij ging het eveneens om de afgelopen twee jaar.

Op basis van de resultaten hebben we een rangorde gemaakt, die aangeeft welke vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag het vaakst werden genoemd en welke het minst. De meest genoemde gedraging kreeg de hoogste waarde in de rangorde, terwijl de minst genoemde gedraging de laagste waarde kreeg. Gedragingen die even vaak worden genoemd, kregen dezelfde waarde.

Omdat er maar één ouder was die bekend was met een incident, kon voor ouders geen rangorde worden gemaakt. Voor coördinatoren en vrijwilligers was dit wel mogelijk. Zestien van de 43 coördinatoren hebben bij minstens één gedraging aangegeven, dat dit in hun afdeling is voorgekomen¹². Zestien van de 93 vrijwilligers kennen minstens één geval van horen zeggen en negen vrijwilligers kennen zelf minstens één geval.

In tabel B3.1 zijn de verschillende gedragingen op rangorde gepresenteerd. Uit de antwoorden van de coördinatoren bleek dat seksueel getinte opmerkingen over het uiterlijk of lichaam van een jongere het vaakst voorkwamen, gevolgd door lichamelijk contact met een jongere (zoals stoeien), waardoor de jongere zich ongemakkelijk voelde. Net als bij de coördinatoren ging het volgens vrijwilligers relatief vaak om seksueel getinte opmerkingen over het uiterlijk of lichaam. Ook aanstootgevende seksuele opmerkingen werden door de vrijwilligers relatief vaak genoemd.

¹² 16 van de 43 coördinatoren hebben bij minstens één gedraging aangegeven dat dit in hun afdeling is voorgekomen, terwijl slechts twee coördinatoren bij de algemene vraag hebben aangegeven dat seksueel grensoverschrijdend gedrag in hun afdeling is voorgekomen (zie vorige paragraaf). Dit resultaat is consistent met eerder onderzoek. Wanneer verschillende concrete gedragingen worden voorgelegd is de prevalentie hoger dan wanneer een algemene vraag wordt gesteld (Hamby & Koss, 2003).

Tabel B3.1. Rangorde van vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag

	Lokale coör- dinatoren (n=43)	Vrijwilligers uit eerste hand** (n=93)	Vrijwilligers uit tweede hand*** (n=93)
Seksueel getinte opmerkingen maken over het uiterlijk of lichaam van een jongere	7	3	8
Lichamelijk contact met een jongere (bijvoorbeeld stoeien) waardoor hij of zij zich ongemakkelijk voelt	6	1	6
Een jongere aanraken, zodat hij of zij zich ongemakkelijk voelt (bijvoorbeeld door een hand op een blote arm te leggen, of een arm om een schouder)	5	2	4
Aanstootgevende seksuele opmerkingen maken tegen een jongere	4	3	7
Zo naar een jongere staren, gluren of lonken dat hij of zij zich ongemakkelijk voelt	3	0	2
Proberen om een intieme verhouding met een jongere aan te knopen	2	0	1
Ongewenste seksuele aandacht geven aan een jongere	2	0	5
Een gesprek aanknopen met een jongere over iets persoonlijks of seksueels, op een opdringerige manier	2	0	1
Proberen een jongere te strelen, tegen zijn of haar zin	1	0	1
Per e-mail of sms seksueel getinte berichten naar een jongere toesturen	0	1	4
Een jongere subtiel verleiden tot seks in ruil voor een beloning of privilege*	0	0	3
Proberen om seks te hebben met een jongere*	0	0	3
Een jongere dwingen tot seksueel contact*	0	0	3
Seksueel getinte foto's en filmpjes laten zien, gebruiken of verspreiden van minderjarige leden	0	0	2
Subtiel aftasten bij een jongere hoe ver je op seksueel gebied kan gaan	0	0	2
Een jongere slecht behandelen omdat hij of zij geen seks wilde hebben*	0	0	1
Chanteren als een jongere niet in zou gaan op een voorstel om seks te hebben*	0	0	1

* dit zijn vormen van seksuele dwang, de overige gedragingen zijn vormen van ongewenste seksuele aandacht en toenadering

** bekende gevallen, respondent heeft het zelf gezien of gehoord, of het slachtoffer heeft het tegen de respondent verteld

*** van horen zeggen

Leesvoorbeeld bij tabel B3.1: Seksueel getinte opmerkingen over het uiterlijk of lichaam van een jongere zijn het meest genoemd. Chanteren als een jongere niet in zou gaan op een voorstel om seks te hebben, is door geen van de lokale coördinatoren genoemd.

Bijlage 4. Overzicht van landelijk beleid inzake preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag en aantal koepels en bonden dat bepaald doel heeft geformuleerd (N)

Beleid	Inhoud	Doelen	N
protocol	definitie van seksueel misbruik en afspraken wat te doen bij (een vermoeden van) seksueel misbruik	a) voorkomen of beperken van schade bij het slachtoffer b) voorkomen dat het slachtoffer zijn lidmaatschap niet opzegt c) voorkomen dat het slachtoffer zich verantwoordelijk voelt voor het misbruik	1
		a) bieden van bescherming aan degene die handelen naar het protocol b) verplicht stellen van de vastgestelde manier van handelen (bv verplicht alle vermoedens melden) c) vergroten van signaalgevoeligheid voor misbruik en zelfvertrouwen van leidinggevende om met misbruik om te gaan	2
		richtlijnen bieden bij incidenten	3
		niet gespecificeerd	1
informatie	handreiking over het toepassen van relationele en seksuele vorming (bijvoorbeeld tips over het voeren van een discussie of het organiseren van een debat)	bespreekbaar maken van het onderwerp seksualiteit (zoals normen en waarden, relaties, liefde, grenzen, homoseksualiteit)	1
	informatievoorziening via verschillende kanalen, zoals krant voor leden en website	niet gespecificeerd	1

Beleid	Inhoud	Doelen	N
	informatievoorziening waaronder: a) folder en brochure over gedragsregels b) brochure "SI in de sport: beleid voeren bij een sportvereniging" c) model klachten reglement SI d) brochure "preventie van SI in de sport" (voor trainers/ coaches, ouders, vertrouwenspersonen en -adviseurs, en jongeren) e) strooifolder "Lastig gevallen? Praat erover!" f) website g) handboek voor de vertrouwensadviseur: de omgang met (vermoedens van) SI in de sport	a) voorlichten van verenigingen over risicofactoren, signalen en gedragsregels b) geven van advies over preventie van SI en aanpak bij vermoedens van SI c) verwijzen naar mogelijkheden voor hulp en advies	3
vertrouwenspersonen of opvangteam	vertrouwenspersoon die benaderd kan worden bij zorgen of klachten over vrijwilligers	niet gespecificeerd	1
	opvangteam dat via een noodnummer 24 uur per dag bereikbaar is	a) ondersteuning bieden aan groepen en besturen bij situaties rond ongewenst gedrag en calamiteiten b) hulp verlenen aan ouders en kind en aan de leden c) informeren van bestuur, leden en ouders	1
	a) vertrouwenscontactpersonen b) vertrouwenspersonen voor beschuldigen en voor slachtoffers c) adviseurs voor bonden en verenigingen	a) signaleren van SI binnen de vereniging of bond en benadrukken het belang van beleid, indien mogelijk vragen beantwoorden en adviseren b) beschuldigen en slachtoffers begeleiden c) bespreekbaar maken van SI, advies en ondersteuning geven, creëren van een infrastructuur voor opvang na een incident	3

Beleid	Inhoud	Doelen	N
meldpunt	een noodnummer dat 24 uur per dag bereikbaar is	geven advies bij een melding	2
	meldpunt voor seksuele intimidatie dat 24 uur per dag bereikbaar is	advies geven en verwijzen naar vertrouwenspersonen	3
training	spelvormen	a) oefenen van omgangsvormen en sociale vaardigheden b) afspraken maken over grenzen en gedragsregels vaststellen	1
	training voor medewerkers die zich bezig houden met zorg en begeleiding	a) waarschuwen van vrijwilligers en professionals voor seksueel grensoverschrijdend gedrag b) leren herkennen van eigen grenzen en die van een ander, om leren gaan met relaties c) leren wat te doen bij signalen van seksueel misbruik	1
	training tijdens leidinggevende weekenden of bij aanstelling nieuwe leiding	leren omgaan met intimiteit door het gesprek aan te gaan	1
	cursus EHBO en leidinggeven voor kampeiding	niet gespecificeerd	1
tuchtreglement	reglement en sancties	straffen opleggen na overtredingen	3
	reglement en sancties	zorgen voor binding en verantwoording	1
voorbeeld beleid	leidraad (achtergrondinfo, praktische handreikingen, instrumenten en inzicht in het te voeren beleid) voor preventie en bestrijding SI	opzetten van een eigen beleid door de bonden en verenigingen om SI te voorkomen	3
	praktische handreikingen, informatie over de seksuele ontwikkeling en methoden voor preventie en bestrijding SI (zoals cursusaanbod en landelijk noodnummer)	zorgen dat respect, veiligheid en zorg voor elkaar zodanig leven dat de grens van seksueel misbruik en ongewenste intimiteit nooit overschreden wordt	1

Beleid	Inhoud	Doelen	N
gedragscode	gedragscode voor begeleiders als richtlijn ten aanzien van welk gedrag wel en niet is toegestaan, en welk gedrag als onbehoorlijk en als niet-wenselijk wordt beschouwd (algemene normen): handelen in strijd met de gedragscode is een overtreding van het reglement tuchtrechtspraak en kan leiden tot sancties	bieden van een richtlijn en een toetssteen voor het dagelijks handelen ter preventie van SI	3
Verklaring Omtrent gedrag (VOG)	alle vrijwilligers moeten VOG overhandigen aan bestuur	voorkomen van recidive van seksueel misbruik	1
zwarte lijst	systeem waarin geregistreerd wordt als een vrijwilliger is veroordeeld of het is op een andere manier schuldig wordt geacht voor seksueel misbruik: Vrijwilligers die geregistreerd staan worden geweerd van alle afdelingen van deze koepel	voorkomen van herhaling van misbruik bij andere lokale afdelingen	1

SI = seksuele intimidatie